

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

INDIJA - FENOMEN POPULACIJSKE RASTI

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana 2005

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jana Mihalič
Mentorica: doc. dr. Maja Bučar

INDIJA - FENOMEN POPULACIJSKE RASTI

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana 2005

*" En človek je oseba,
tisoč ljudi predstavlja skupnost,
milijon ljudi je statistika."
(Salas)*

Izjava o avtorstvu

KAZALO

Seznam kratic.....	VIII
PREDGOVOR.....	IX
I. UVOD.....	1
1.1 IDENTIFIKACIJA PROBLEMA IN OMEJITVE V DIPLOMSKI NALOGI.....	1
1.2 POSTAVITEV HIPOTEZ.....	4
1.3 METODOLOGIJA IN STRUKTURA DIPLOMSKE NALOGE.....	5
II. PREGLED TEORETIČNIH IZHODIŠČ IN OBRAZLOŽITEV POJMOV.....	6
2.1 RAZLIČNI TEORETIČNI POGLEDI NA RAST PREBIVALSTVA.....	6
2.1.1 Malthus.....	6
2.1.2 Neomaltuzijanci.....	7
2.1.3 Sodobne razprave.....	9
2.2 POPULACIJSKA POLITIKA.....	10
2.3 DEMOGRAFIJA.....	13
III. INDIJSKA POPULACIJSKA POLITIKA.....	14
3.1 OBDOBJE NAČRTOVANJA DRUŽINE PO OSAMOSVOJITVI DO POPULACIJSKE EKSPLOZIJE.....	16
3.1.1 Petdeseta leta.....	16
3.1.2 Šestdeseta leta.....	17
3.2 POPULACIJSKI PROGRAM V ČASU POPULACIJSKE EKSPLOZIJE.....	17
3.3 OBDOBJE NAČRTOVANJA DRUŽINE V 80. IN 90. LETIH.....	19
3.3.1 Komite Dr. Swaminathana.....	20
3.3.2 Mednarodna konferenca ZN o prebivalstvu.....	20
3.4 NOVA POPULACIJSKA POLITIKA 2000.....	23
3.4.1 Kritika NPP 2000.....	25
3.5 DESETA OBLETNICA ICPD – 2004.....	26
IV. RAZLIČNE PRAKSE IZVAJANJA POPULACIJSKIH POLITIK (ŠTUDIJE PRIMERA).	27
4.1 KERALA IN TAMIL NADU.....	28
4.2 DRŽAVE HINDUJSKEGA PASU.....	31
V. VZROKI ZA NEUSPEH POPULACIJSKIH POLITIK.....	35
5.1 HINDUIZEM.....	36
5.1.1 Hinduizem in rojstvo.....	37
5.1.2 Hinduizem in splav.....	38
5.2 BREZPRAVNI POLOŽAJ ŽENSK.....	39
5.2.1 Sati.....	40
5.2.2 Želja po moškem potomcu.....	41
5.3 NEPISMENOST IN NEIZOBRAŽENOST.....	43
5.4 ETNIČNA NASPROTJA MED HINDUJCI IN MUSLIMANI.....	44

VI. SKLEPI IN PREDLOGI	47
VII. ZAKLJUČEK.....	49
VIII. LITERATURA IN VIRI.....	52
8.1 Knjige.....	52
8.2 Članki.....	53
8.3 Internet.....	54
PRILOGA 1.....	58
PRILOGA 2.....	59

Seznam kratic

AP	Akcijski program
BDP per capita	Bruto domači proizvod na prebivalca
DVR	Države v razvoju
HDI	(<i>angl. Human Development Index</i>) Indeks človeškega razvoja
ICPD	(<i>angl. International Conference on Population and Development</i>) Mednarodna konferenca o prebivalstvu in razvoju
LR Kitajska	Ljudska republika Kitajska
NPP 2000	Nova populacijska politika 2000
OZN	Organizacija združenih narodov
RCH	(<i>angl. Programme "Reproductive and Child Health"</i>) Program za reprodukcijsko in otrokovo zdravje
SPA	Svetovni plan akcije
TRF	(<i>angl. Total fertility rate</i>) Stopnja rodnosti
UN	(<i>angl. United Nations</i>) Združeni narodi
UNHCR	(<i>angl. UN High Refugee Agency</i>) Visoki komisariat Združenih narodov za begunce
UNESCO	(<i>angl. UN Educational Scientific Cultural Organisation</i>) Organizacija ZN za izobraževanje, znanost in kulturo
WB	(<i>angl. World Bank</i>) Svetovna banka
ZDA	Združene države Amerike

PREDGOVOR

Indija Koromandija¹. V preteklosti dežela razkošja in uživanja, najbolj rodovitna in najbogatejša. Bila je tisto, kar si je krščanska zavest risala kot raj. Zato je postala pribežališče vseh evropskih razočarancev, hipijev in iskalcev nirvane. Danes je slika precej drugačna. Kolonizacija in gospodarsko izkoriščanje so njen položaj močno poslabšali in jo razvrednotili. Kljub temu je Indija edinstven kraj, kjer kamena doba prehaja v računalniško dobo in kjer staro še vedno vztraja v novem.

Dežela nasprotij. Dežela nepopisne bede in pomanjkanja, po drugi strani industrijska velesila, ki pošilja satelite v vesolje, kjer je še vedno skoraj polovica prebivalstva nepismenega² in približno 35 odstotkov prebivalstva živi pod absolutnim pragom revščine³ (*Internet 12*). Indija je dom največje svetovne filmske industrije in najstarejše svetovne religije, hinduizma. Nekdanji ameriški ambasador v Indiji profesor John Keneth Gallbraith je nekoč dejal, da je Indija funkcionalna anarhija.

Že sama misel na daljno deželo je v meni vzbujala nenavadne občutke. Kadar koli sem omenila, da bi Indijo rada obiskala, so bili vsi moji bližnji povsem začudeni. Zakaj pa Indija? Tam so ljudje revni in lačni in krave se sprehajajo po cesti. Izberi si raje katero drugo deželo. In sem si jih izbrala in prepotovala. Vendar mit o Indiji Koromandiji le ni in ni hotel zbledeti. Moja zgodba se je začela po pristanku v indijskem glavnem mestu Delhiju v zgodnjih jutranjih urah. Grozljivka. Množica temnih postav. Nekateri čakajo potnike, drugi so berači, nosači, turistični agenti, otroci, prodajalci. Nekateri med njimi spijo, drugi spet ležijo, spet tretji samo sedijo, se umivajo ali pa nepremično klečijo in prosjačijo mimoidoče.

¹ Ime je dobila po koromandijski obali na jugovzhodnem delu indijske podceline.

² Absolutna ali globalna meja revščine se izraža z odstotkom populacije, ki živi z dohodkom pod mednarodno dogovorjeno spodnjo mejo: 1\$ na dan, korigirano s kupno močjo (PPP) (Bučar in Rojec 2001: 5).

³ Po podatkih popisa prebivalstva iz leta 2001 (*Internet 49*) znaša delež pismenosti 65,4 odstotkov.

So kraji in dežele, kjer je veliko revščine in pomanjkanja, vendar se jih z indijsko revščino lahko primerja le malo. Indijska revščina je absolutna. Slika je nerazumljiva. Večina beračev, ki priromajo v mesta iz podeželja, leži kar na tleh. Ob njih njihove družine s številnimi otroci. V mesta pridejo s trebuhom za kruhom, spijo na ulicah, se tam prehranjujejo, beračijo in razmnožujejo. Presenetljivo je opazovati vedre obraze malčkov, ki se smehljajo, igrajo in ne zavedajo bede, v katero so se nehote rodili. Ljudje hodijo mimo njih, kot da jih tam sploh ni. Pa jih je toliko, da jih po daljšem bivanju v Indiji ne opaziš več.

Odločitev, da ob koncu študija napišem diplomsko delo prav na temo indijskega prebivalstva, je v Indiji dobila nove razsežnosti in potrditev. V Indijo se namreč nisem odpravila z že vnaprej izdelanim načrtom. Vodilo mojega potovanja je bilo, da se čim boljše seznanim z dejanskim stanjem ter poskušam vsaj približno razumeti indijski način življenja ter njihovo željo po številnem potomstvu.

Do prebivalcev Indije čutim spoštovanje, saj je nedvomno umetnost preživeti v takšnih razmerah, v katerih ti ljudje živijo in navsezadnje mnogi od njih tudi preživijo. V ljudeh sem vzljubila njihovo preprostost, vdanost, iskrenost, neizmerno voljo do življenja ter njihov večni boj za preživetje. Zato diplomsko delo posvečam deželi, v katero se nameravam še vrniti. Indija me ni navdušila samo s svojo kruto in težko realnostjo, ampak tudi z edinstveno voljo po preživetju in ponosom njenih prebivalcev.

"Tradicija ter vera močnejše združujeta Indijce v ljubezni do svoje bede, kot Zahodnjake v uživanju svoje materialne sreče."

(Ksenija Tratnik 2000: 79)

I. UVOD

1.1 IDENTIFIKACIJA PROBLEMA IN OMEJITVE V DIPLOMSKI NALOGI

Vse od leta 1947 pa do leta 2001, ko so v Indiji izvedli zadnji popis prebivalstva⁴, se je število prebivalcev povečalo s 360 milijonov na 1.028.610.328 prebivalcev (*Internet 8*). Vsako dobro sekundo se rodi nov prebivalec indijske podceline. Povprečna gostota prebivalstva znaša 324 prebivalcev na kvadratni kilometer (*ibid.*). Takoj za Ljudsko republiko Kitajsko je Indija najbolj naseljena država na svetu. Tako Indija kot Kitajska sodita med večje države sveta, vendar je LR Kitajska skoraj trikrat večja kot Indija, kar pomeni, da je Indija neprimerno gosteje naseljena (Stanič 1980: 18).

Indijci predstavljajo približno 17 odstotkov celotnega svetovnega prebivalstva, na samo 2,4 odstotka celotne zemeljske površine. Vsak šesti prebivalec sveta je državljan Indije. Kadarkoli pogledaš v novejšo statistiko, presenečeno ugotoviš, da je Indijcev več za nekaj milijonov. Samo v desetih letih, med leti 1991 in 2001, se je prebivalstvo Indije povečalo kar za 182 milijonov (*Internet 12*). Združeni narodi (ZN) napovedujejo, da se bo do leta 2050 na indijskem ozemlju rodilo 530 milijonov novih življenj, kar pomeni, da bo Indija prehitela LR Kitajsko in postala najgosteje poseljena država na planetu (*Internet 2*). Boj za obstanek bo še težji, še več bo revnih in lačnih. Kot da jih že danes ni dovolj! ?

Tako hitra rast prebivalstva v zadnjih petdesetih letih ni značilna le za Indijo, temveč za večino držav v razvoju (DVR) in nerazvitih držav sveta, v katerih živi kar tri

⁴ Popis prebivalstva oz. cenzus je uradni državni instrument ugotavljanja značilnosti populacije določene države, s katerim si država pomaga pri načrtovanju prihodnjih trendov razvoja. Vsakih deset let ga izvede vlada. Obstajata dve metodi izvajanja popisa prebivalstva. In sicer, de facto metoda, kar pomeni popis prebivalstva na točno določen dan in de jure metoda, ko popis traja od dveh do treh tednov. Težava se pojavi v DVR, saj večina ljudi ne razume pomembnosti popisa prebivalstva. Predvsem ruralno prebivalstvo, nepismeni ljudje ter migracije pomenijo oviro pri izvajanju popisa prebivalstva. Leta 1951 pride v Indiji do prvega popisa prebivalstva po osamosvojitvi, ki ga izvede R. A. Gopaldaswami. Prav tako velja omeniti, da naj bi bilo v državi registriranih le 60 odstotkov rojstev in 50 odstotkov primerov smrti, zato prihaja do statističnih podatkov, ki se med seboj močno razlikujejo.

četrtnine celotnega svetovnega prebivalstva. Letna stopnja rasti svetovnega prebivalstva znaša 1,3 odstotka, kar pomeni, da se prebivalstvo v enem letu poveča za 77 milijonov. Kar polovico vseh prebivalcev prispevajo države, kot so Indija, Kitajska, Nigerija, Bangladeš, Indonezija in Pakistan. Zaradi hitro rastočega prebivalstva zgoraj omenjenih držav, strokovnjaki napovedujejo, da bo na zemlji leta 2015 živelo 7,6 milijard prebivalcev (*Internet 42*).

Prehitra rast prebivalstva je socialno-ekonomski problem, ki ogroža gospodarski razvoj⁵, napredek, povečuje brezposelnost, povzroča pritiske na okolje⁶, pomanjkanje naravnih virov ter zavirajoče vpliva na socialne, ekonomske in politične sisteme držav. Rast prebivalstva je v nerazvitih državah in v DVR tako hitra, da ji gospodarstvo ni sposobno slediti (Cohen 1996). Tudi Sprengler (povzeto po Raj 2001: 199) pravi, da je gospodarski razvoj možen le, ko je stopnja proizvodnje večja kot stopnja rasti prebivalstva. Prenaseljene države se zato tako posamično kot v sodelovanju z drugimi državami ter ob pomoči ZN in ostalimi vladnimi in nevladnimi organizacijami borijo proti prehitri rasti prebivalstva. Z različnimi populacijskimi politikami in politikami načrtovanja družin nekatere bolj in druge malo manj uspešno kljubujejo težavam, ki jih povzroča rast prebivalstva.

Populacijska politika in politika načrtovanja družine imata v Indiji dolgo zgodovino. Pričujoči viri pripovedujejo, da je Akbar, veliki mogul Indije in eden izmed najpomembnejših azijskih vladarjev 16. stoletja, zahteval popis prebivalstva, saj naj bi tako nadzoroval velikost in moč svoje vojske⁷.

⁵ Gospodarski razvoj je kompleksen pojav, ki privede do povečanja nacionalnega dohodka, dviga življenjskega standarda, sprememb v načinu prehranjevanja ter izboljšanja zdravstvenega stanja prebivalstva (Malačič 2003).

⁶ "Ekološke posledice, kot so erozija in zastrupljanje tal, širjenje puščav, izginjanje gozdov, pretirano izkoriščanje obdelovalne površine, izginjanje rastlinskih in živalskih vrst, izčrpanje nafte, zastrupljanje rek, izginjanje ozonskega plašča, globalno segrevanje in učinek tople grede, podnebne spremembe in kisli dež, so bolj ali manj neposredno povezane z rastjo prebivalstva" (povzeto po Malačič 2003: 288).

⁷ Teitelbaum in Winter (glej Furedi 1997: 56) sta bila prepričana, da sta bili vojaška obramba in moč države odvisni od števila njenega prebivalstva.

Kasneje, leta 1872 izvedejo prvi pravi popis prebivalstva angleški kolonizatorji⁸. V letih 1936 in 1938 so organizirali prvi indijski konferenci o prebivalstvu in s tem veliko prispevali k širšemu razumevanju problema. Britanski kolonizatorji so ugotovili, da sta populacijska rast in gospodarski razvoj med seboj tesno povezana ter da so za vse večjo revščino, zaostalost in bolezni krive ravno prehitro rastoče množice Indijcev. Po osamosvojitvi Indije leta 1947 je indijska vlada kot prva država na svetu začela izvajati petletne programe načrtovanja družine in omejevanja rojstev, s katerimi bi stabilizirala velikost svojega prebivalstva na tisto raven, ki bi sovpadala s potrebami nacionalne ekonomije. Tako bom za oceno indijskega programa populacijskih politik analizirala posamezne vrste populacijskih politik po letu 1947, njihove značilnosti, neuspehe in morebitne vzroke za njihov neuspeh, vse do danes, ko Indija poskuša uresničiti cilje in načela Nacionalne populacijske politike 2000. Med drugim me bo zanimalo, kako so se lotile načrtovanja družine v okviru ZN države na mednarodnih konferencah o prebivalstvu ter kakšen je bil vpliv, predvsem Mednarodne konference ZN o prebivalstvu v egiptovskem glavnem mestu na indijsko populacijsko politiko ter kako se bo Indija hitro rastočemu prebivalstvu zoperstavila v prihodnosti. Leto 1994 pomeni prelomnico v obravnavanju populacijske problematike. Zakaj je tako, bom predstavila v nadaljevanju.

Pojme, kot so populacijska politika, programi za načrtovanje družine, demografija, populacijski momentum in demografska tranzicija bom v diplomski nalogi predstavila samostojno ter z njihovo pomočjo skušala poiskati vzroke za neuspeh populacijskih politik. V prvi vrsti se bom ukvarjala z najstarejšo še živečo svetovno religijo hinduizmom, saj pripisujem osrednji razlog za neuspeh indijske populacijske politike predvsem hinduizmu in tradicionalnemu načinu življenja. Kot bomo videli v nadaljevanju, so indijske zvezne države posegale po različnih ukrepih in načinih za zmanjševanje števila prebivalstva. Po eni strani bom obravnavala indijski zvezni državi Keralo in deloma Tamil Nadu, ki sta uporabili človeku prijazen ukrep omejevanja rojstev, ter države hindujskega pasu, kjer vlada ni imela posluha za ljudi in njihove potrebe.

⁸ Angleži so prišli na indijsko podcelino v 18. stoletju. Leta 1877 je kraljica Viktorija postala tudi indijska kraljica. Po letu 1880 se razvije močno gibanje za neodvisnost, ki doseže svoj višek po II. svetovni vojni, katerega glavna voditeljica sta bila Mahatma Gandhi in Jawal Nehru.

Furedi (1997: 10) pravi, da na velikost neke populacije vplivajo tako stopnja rodnosti, stopnja smrtnosti kot stopnja migracije. Po podatkih Visokega komisariata Združenih narodov za begunce (UNHCR) je med leti 1964 in 1991 v Indijo imigriralo pet milijonov beguncev iz Bangladeša, Tibeta in Nepala, kar je dramatično prispevalo k stopnji rasti prebivalstva v državah, kot so Zahodna Bengalija, Orissa ter ostalim državam hindujskega pasu, kjer je populacijska politika popolnoma spodletela (*Internet 8*). Z vprašanjem migracij in njihovim vplivom na povečanje števila prebivalstva se v nalogi ne bom podrobneje ukvarjala. V diplomski nalogi se prav tako ne bom ukvarjala z vprašanjem, ali smrtonosna bolezen AIDS (*angl. the acquired immunodeficiency syndrome*) lahko vpliva na zmanjšanje števila prebivalstva ali ne. Odgovori številnih strokovnjakov se na zgoraj zastavljeno vprašanje razlikujejo, saj prebivalstvo kljub številnim žrtvam smrtonosne bolezni narašča (*Internet 41*).

1.2 POSTAVITEV HIPOTEZ

Hipoteza 1

Kot pionirju na področju populacijskih politik omejevanja rojstev in načrtovanja družine Indiji v pol stoletja ni uspelo zmanjšati števila prebivalstva. Glavni razlog pripisujem najstarejši svetovni religiji hinduizmu in tradicionalnemu načinu življenja, ki se izraža v želji po moških potomcih, manjvrednosti žensk, revščini, nepismenosti ter trenjih med hindujci in muslimani.

Hipoteza 2

Kooperativne populacijske politike, ki temeljijo na sodelovanju med državo in njenimi prebivalci, so privedle do pozitivnih rezultatov, ki so jih dosegle nekatere indijske države v zmanjšanju stopnje rodnosti in rasti prebivalstva. Tako se delovno vprašanje glasi: ali je možno s sodelovanjem in človeku prijaznimi ukrepi, ki temeljijo na posameznikovem svobodnem odločanju in prostovoljstvu, doseči pozitivne rezultate na področju populacijskih politik?

1.3 METODOLOGIJA IN STRUKTURA DIPLOMSKE NALOGE

Metodologija dela temelji na analizi literature in interpretaciji sekundarnih virov, ki obravnavajo zastavljeno problematiko. Kot pomemben vir informacij sem uporabljala statistične podatke in tabele Organizacije združenih narodov (OZN), Svetovne banke (*angl. World Bank*) ter podatke popisa prebivalstva, ki ga je Indija izvajala vsakih deset let. Pri analizi sem uporabljala predvsem podatke zadnjega popisa prebivalstva, ki so ga izvedli leta 2001. Pomemben vir informacij sem pridobila tudi z metodo opazovanja z udeležbo. V letu 2004 sem dva meseca potovala po indijski celini in se seznanjala z indijskim načinom življenja. Neposredni stiki s prebivalci in nastalimi situacijami so bili pomemben vir informacij, ki sem jih skrbno shranjevala v dnevnik.

Ob predgovoru in uvodu je diplomska naloga razdeljena na dva dela: teoretičnega in empiričnega. V prvem delu, ki zajema prvo in drugo poglavje, sem predstavila teoretične teze demografskih teorij, poglede različnih avtorjev populacijskih teorij ter različne pojme, s katerimi se pri obravnavanju zastavljene problematike ves čas srečujemo. Tretje poglavje je namenjeno opisu indijskih populacijskih programov. Znotraj tega poglavja sem opisala različne petletne populacijske programe, najprej od osamosvojitve do populacijske eksplozije. Nato sledijo populacijski programi v času populacijske eksplozije, ki preidejo v osemdeseta leta in vse do leta 1994. Istega leta je Mednarodna konferenca o prebivalstvu in razvoju v Kairu, katere dosežki in zastavljeni cilji se kasneje implementirajo v Novo populacijsko politiko 2000 (NPP 2000), pomenila prelomnico v obravnavanju zastavljene problematike. V četrtem poglavju bom opisala praktična pristopa izvajanja populacijskih politik. Kooperativni, človeku prijazen pristop bom predstavila na primeru dveh držav, avtoritativni pristop pa bom predstavila na primeru držav hindujskega pasu. Peto poglavje bo namenjeno vzrokom za neuspeh populacijskih politik, med katere v prvi vrsti prištevam hinduizem, brezpravni položaj žensk, željo po moških potomcih, neizobraženost in nepismenost predvsem žensk, pa tudi trenja med hindujci in mulsimani. Šesto poglavje bo obravnavalo predloge in možne rešitve za hitro rastoče prebivalstvo Indije ter področja, na katera mora biti Indija v prihodnosti še posebej pozorna. Sedmo, zadnje poglavje je namenjeno ovrednotenju v začetku postavljenih hipotez in zaključku diplomskega dela.

II. PREGLED TEORETIČNIH IZHODIŠČ IN OBRAZLOŽITEV POJMOV

V teoretičnem delu bom predstavila nekatere teorije prebivalstva, ki na različne načine obravnavajo problematiko populacijske rasti ter preučujejo vzroke za populacijsko eksplozijo v revnih državah sveta. Nekatere med njimi vidijo rast prebivalstva kot problem, medtem ko drugi avtorji rast prebivalstva obravnavajo kot pozitivno ter nujno potrebno.

Glede na to, da v diplomskem delu obravnavam različne indijske populacijske politike, bom v teoretičnem delu predstavila, kaj populacijska politika pravzaprav pomeni, različne poglede avtorjev pa tudi razliko med populacijsko politiko in demografijo. Slednja se ukvarja s statističnimi in matematičnimi študijami rasti prebivalstva, pri čemer uporablja različne demografske kazalce.

2.1 RAZLIČNI TEORETIČNI POGLEDI NA RAST PREBIVALSTVA

Ali rast prebivalstva resnično predstavlja problem? Zgodovinsko in sodobno gledano se avtorji, ki odgovarjajo na zgoraj zastavljeno vprašanje, delijo na tiste, ki v rasti prebivalstva ne vidijo problema, in tiste, ki ga. Kot sem napisala že v samem uvodu diplomskega dela, rast prebivalstva za indijsko podcelino predstavlja problem, zato se bom v diplomskem delu osredotočila na negativne posledice, ki jih povzroča prehitra rast prebivalstva.

2.1.1 Malthus

Pesimistični pogled na zgoraj zastavljeno vprašanje je imel Thomas Malthus, ki je v svojem znamenitem Eseju o načelih prebivalstva (*angl. An Essey on the Principle of Population*) iz leta 1798 trdil, da je ravno naraščajoče prebivalstvo krivo za vse večjo revščino, nezaposlenost in slabo zdravstveno stanje. Po njegovem mnenju prebivalstvo narašča v geometričnem zaporedju, medtem ko hrana v aritmetičnem zaporedju. To povzroči neravnotežje med razpoložljivo hrano in številom prebivalstva, kar privede do upada blaginje prebivalstva in množične revščine. Malthus loči med pozitivnim in preventivnim zaviranjem rasti prebivalstva. K

pozitivnemu zaviranju prišteva vojno, lakoto in bolezn, medtem ko k preventivnemu zaviranju rasti prebivalstva prišteva celibat in kontracepcijo (Todaro 2000: 225).

2.1.2 Neomaltuzijanci

Malthusova doktrina je vplivala na poznejšo neomaltuzijansko doktrino, med katerima najdemo bistvene razlike pa tudi skupno značilnost. Razlika med dvema tradicijama je v uporabi umetne kontracepcije, saj jo Malthus prišteva le k preventivnim ukrepom, sicer pa jo zavrača. Zagovorniki obeh nauk se strinjajo v tem, da je potrebno s pomočjo kontrole rojstev zaustaviti naraščanje prebivalstva in zmanjšati število prebivalstva. S tem bi se povečala blaginja in pospešil ekonomski in družbeni razvoj, saj je rast prebivalstva primarni razlog za socialne probleme in temeljni vir revščine in zla v svetu (glej Ray 2003: 151).

Neomaltuzijanska filozofija loči med potrebo po spolnosti kot nekaj naravnega, po drugi strani pa trdi, da potreba po otrocih temelji na verskih, socialnih in kulturnih značilnostih neke družbe. Kot bomo videli v nadaljevanju, na število prebivalstva v Indiji zagotovo vplivata tako versko kot kulturno okolje. Današnja neomaltuzijanska teorija trdi, da gredo procesi prebivalstva v vseh državah skozi štiri različne faze **demografske tranzicije**, ki jo povzročijo "industrializacija, urbanizacija, izobrazba in modernizacija" (Cohen 1995: 47), pri čemer ima vsaka faza svoje značilnosti. Prvo predindustrijsko fazo označujeta visoki stopnji rodnosti in smrtnosti, tako da je stopnja rasti prebivalstva nična. V to skupino spadajo manj razvite države, kjer je kmetijstvo najpomembnejša panoga in kjer večina prebivalstva živi na podeželju. BDP per capita je zanemarljiv, zato veliko število otrok predstavlja vir dodatnega zaslužka. Prav tako ni velikega poudarka na zdravstveni oskrbi in izobrazbi. Drugo fazo zaznamujejo visoka stopnja rodnosti in upad stopnje smrtnosti, čemur Cohen (*ibid.*) pravi "tranzicija smrtnosti". V državah se predpostavlja razvoj industrije, prihaja tudi do procesov urbanizacije. Značilnosti tretje faze sta nizki stopnji rodnosti in smrtnosti, kar povzroči socialne in ekonomske spremembe. Stopnja rasti prebivalstva se tako umiri. V zadnji, četrti fazi, se stopnja smrtnosti in stopnja rodnosti med seboj izenačita, kar povzroči negativno rast prebivalstva (*ibid.*). V tej fazi se izboljša življenjski standard prebivalstva in položaj žensk, kar posledično vpliva na zmanjšanje števila otrok (Ray 2003: 175). Po trditvah številnih avtorjev je

Indija danes v drugi fazi demografske tranzicije. Zaradi napredka na področju javnega zdravstva in nege predvsem po II. svetovni vojni je prišlo do podaljšanja življenjske dobe, do rekordnega upada mortalitete in izboljšanja kvalitete življenja, ne pa upada natalitete. Zmanjšale so se stopnje smrtnosti, medtem ko je prebivalstvo naraščalo dalje. Pri tem je bistvenega pomena dejstvo, da se je stopnja rodnosti oz. povprečno število otrok, ki jih je sposobna roditi ženska v svojem življenju, zmanjšala s 6 let 1951 na 3,2, leta 2001. Kljub temu se je prebivalstvo Indije v pol stoletja povečalo kar za 84 odstotkov (Gonsalves 2004: 1).

Na tem mestu se mi zdi smiselno vprašati, zakaj prebivalstvo Indije kljub upadanju števila rojstev še vedno narašča? John Bongaarts, (povzeto po Cohen 2000: 372) k poglavitnim vzrokom uvršča **populacijski momentum** in premajhno uzaveščenost in informiranost ljudi o načinih kontracepcije.

Populacijski momentum je produkt kombinacije visoke stopnje rodnosti in visokega števila mladega prebivalstva. Indija ima kar 40 odstotkov prebivalcev starih manj kot 15 let in delež prebivalstva, ki v reprodukcijskem obdobju⁹ znaša 60 odstotkov. To pomeni, da so potencialni straši že rojeni. Tudi če imajo ti ljudje le enega ali dva otroka, se število prebivalstva močno poveča. Po drugi strani ima Indija samo 7 odstotkov prebivalstva, starega nad 65 let (*Internet 38*). Po napovedih strokovnjakov naj bi se število prebivalstva, starega manj kot 15 let, zmanjšalo na 28 odstotkov, medtem ko bi se število prebivalstva, starega več kot 60 let, povečalo na 9 odstotkov. 18 odstotkov rojstev se pripisuje mladim deklicam med 15. in 19. letom in kar 49 odstotkov žensk rodi prvega otroka v starosti 20 let (*Internet 27*).

⁹ Po kazalcih ICPD z reproduktivnim obdobjem označujemo obdobje med 15. in 44. letom, ko je ženska sposobna roditi otroke.

Leto	Manj kot 5 let	Med 0-15	Med >15 - 59 let	+ 60 let
1991	12.80	37.76	55.58	6.67
2001	10.70	34.33	58.70	6.97
2004	n.p.	40,00	60.00	7.00
2011	10.10	28.48	63.38	8.14
2016	9.7	27.73	63.33	8.94

Vir: NPP 2000 (*Internet50*)

2.1.3 Sodobne razprave

Sodobne teorije o prebivalstvu ponujajo številna mnenja o tem, ali rast prebivalstva predstavlja problem ali ne. Na tem mestu bom predstavila šest, po Furediju (1997: 5-7) pesimističnih sodobnih pogledov na rast prebivalstva:

- Razvojni vidik (*angl. Developmentalist Perspective*) vidi v hitri rasti prebivalstva poglavitno oviro razvoja. Zagovorniki tega vidika so prepričani, da bosta večja blaginja in modernizacija življenjskega stila privedla do potreb po manjštevilih družinah, kar bo privedlo do stabilizacije rasti prebivalstva;
- Redistribucijski vidik (*angl. Redistributionist Perspective*) je skeptičen do argumenta, da rast prebivalstva neposredno povzroča revščino in nerazvitost. Zaradi revščine, pomanjkanja ekonomske varnosti, visoke stopnje smrtnosti otrok ter nizkega položaja žensk so ljudje prisiljeni imeti večje družine. Rešitev vidijo v izobrazbi posebej žensk in socialnih reformah;
- Vidik o omejenih virih (*angl. Limited Resources Perspective*) predstavlja sintezo tradicionalnih Malthusovih predpostavk o omejenih naravnih virih ter ekoloških težavah, ki jih številčno prebivalstvo povzroča. Rast prebivalstva ima za zagovornike vidika o omejenih virih onesnažujoč in uničujoč vpliv na okolje. Tudi Malačič (2003: 288) pravi, da so ekološke posledice človeške dejavnosti na našem planetu bolj ali manj neposredno povezane z rastjo prebivalstva. Rešitev za vse vrste ekoloških težav vidi avtor v zmanjšanju števila prebivalstva;
- Družbeno-biološki pristop (*angl. Socio-Biological Perspective*) trdi, da rast prebivalstva predstavlja grožnjo ne samo okolju, temveč tudi načinu življenja.

Ljudje so onesnaževalci, rast prebivalstva pa je patološki problem. Družbeno-biološki problem je na Zahodu sprožil zahtevo po migracijski kontroli in odpravi zunanje pomoči DVR;

- Vidik nestabilnosti, ki jo prebivalstvo povzroča (*angl. People as a Source of Instability Perspective*), saj visoka stopnja rodnosti juga potencialno ogroža hitro starajoče se prebivalstvo severa, kar spodbuja vojne, konflikte in ogroža svetovno stabilnost in mir;
- Vidik, t. i. Ženske in človekove pravice (*angl. Women and Human Rights Perspective*) predpostavlja, da je podrejanje žensk in njihovo izključevanje iz javnega življenja razlog za visoko stopnjo rasti prebivalstva, pa tudi zanikanje osnovnih človekovih pravic. Poudarjajo pomembnost enakopravnosti spolov za stabilizacijo rasti prebivalstva.

Na koncu tega poglavja bi omenila še dva, po Furediju (1997: 7) optimistična vidika rasti prebivalstva, kjer rast prebivalstva ne povzroča težav, temveč spodbuja ekonomsko rast in novosti (*angl. People as Problem-Solvers*). Avtor meni, da so ljudje reševalci problemov, saj več ljudi pomeni več iskalcev rešitev. Med najglasnejše nasprotnike aktivne populacijske politike spadajo še verski fundamentalisti, ki nasprotujejo vsakemu vmešavanju v vzorce reprodukcije (*angl. Pro-Natalist perspective*), kar bom bolj podrobno predstavila v poglavju o hinduizmu.

2.2 POPULACIJSKA POLITIKA

"Mudi se nam. Ne moremo čakati niti eno noč."

(S. Chandrasekhar)

Populacijska politika se ukvarja z najbolj občutljivimi človeškimi vrednotami. Te so družina, otroci in ljubezen. Kako torej prepričati ljudi o številu otrok, ki naj jih imajo in istočasno ne vdreti v njihovo zasebnost in ne razburkati njihovih vrednot (Jung 1987: 10).

Na tem mestu se mi zdi pomembno postaviti dvoje vprašanj, in sicer, kaj pomeni populacijska politika ter kakšni so načini izvajanja populacijske politike oz. kaj so programi za načrtovanje družine? Obstajajo številne definicije, zato se bom osredotočila le na nekatere izmed njih. **Populacijska politika** je širok pojem, ki vključuje aktivnosti neke vlade, da nadzira in spreminja strukturo svojega prebivalstva. V širšem pomenu se populacijska politika ukvarja s stopnjo smrtnosti, stopnjo rodnosti, notranjimi in mednarodnimi migracijami, socialnimi, etničnimi, ekonomskimi in biološkimi dejavniki, ki vplivajo na prebivalstvo. Myrdal (povzeto po Ray 2001: 130) pravi, da ni populacijska politika nič drugega kot socialna politika v širšem pomenu. Po mnenju Franka W. Notesteina (*ibid.*) je glavni cilj populacijske politike zagotoviti pravo razmerje med stopnjo rodnosti in smrtnosti. Paul Meadows (*ibid.*) pravi, da je temeljna naloga nacionalne populacijske politike zagotovitev izobrazbe in primerne zdravstvenega varstva vseh otrok pa tudi povečanje vrednosti vsakega rojstva ter blaginje vsakega posameznika.

Oblike izvajanja populacijske politike najdemo v t. i. **programih za načrtovanje družine**, ki jih Todaro (2000: 744) definira kot "javne programe, ki so načrtovani z namenom, da bi pomagali staršem pri urejanju velikosti njihove družine v skladu z njihovimi zmožnostmi podpirati družino". O tem govori tudi Cohen (1995: 67), ki pravi, da programe za načrtovanje družine delimo na prostovoljne, spodbujane s finančnimi sredstvi in prisilne.

Po mnenju Malačiča (2003: 300-301) poznamo različne tipe populacijske politike, ki jih opredelimo na osnovi ciljev, ki jih hoče politika doseči. Med drugim navaja avtor količinsko ali kvantitativno ter kakovostno ali kvalitativno populacijsko politiko. Količinsko ali kvantitativno politiko delimo še naprej na razširitveno ali ekspanzivno, omejitveno ali restriktivno in prerazdelitveno ali redistributivno. Populacijska politika je lahko tudi pronatalistična ali antinatalistična. Za nas je pomembna slednja, katere cilj je zmanjšati število rojstev ter tako prispevati k nacionalnemu razvoju in dvigu blaginje prebivalstva neke države. Antinatalistični programi se navezujejo na oskrbo s kontracepcijskimi sredstvi, z izobraževanjem, predvsem deklic in žensk, informiranjem preko množičnih medijev o prednostih, ki jih prinaša majhna družina ter z zdravstveno oskrbo mater. Programi poudarjajo spremembe običajev dajanja in

prejemanja dote¹⁰, kupovanja neveste in podobno. Po eni strani se navezujejo na nagrajevanje in dajanje prednosti maloštevilnim družinam, kot so omogočanje izobrazbe, dostop do zdravstvenih storitev in zdravniške oskrbe, omogočanje zaposlitve in socialnega skrbstva. Denarno se lahko stimulira omejevanje rodnosti tako, da dobijo pari z manj otroki prednost pri dodelitvi stanovanja, sprejemu otroka v vrtec ali šolo in podobno. Po drugi strani gre za kaznovanje družin s številnimi otroci z načini kot so odvzem volilne pravice, onemogočanje izobrazbe, dostopa do zdravstvenih storitev in zdravniške oskrbe (Malačič 2003: 118).

Todaro (2000: 238) navaja šest vladnih načinov omejevanja rojstev oz. nadzorovanja rodnosti, in sicer: preko javnih medijev in izobraževalnega sistema ljudi prepričati o prednostih, ki jih manjše število otrok prinaša. Drugi način vplivanja na zmanjšanje rodnosti po Todaru (*ibid.*) predstavlja ustanovitev programov za načrtovanje družine, kar naj bi ljudem zagotavljalo dostop do zdravstvenih služb ter različnih informacij o možnostih kontracepcije. Kot pravi tudi Cohen (1995: 73), bo ženska rodila otroka manj, če se v povprečju uporaba kontracepcijskih sredstev poveča za petnajst odstotkov. Tretji način se navezuje na nagrajevanje oz. kaznovanje družin z manjšim oz. večjim številom otrok. Vlada namreč lahko finančno nagrajuje ali kaznuje pare z manjšim oz. večjim številom otrok. Kot naslednji način za zmanjšanje rodnosti navaja Todaro (2000: 238) razvoj ruralnih področij in zmanjševanje preseljevanja ljudi iz vasi v mesta. Na ta način bi se odpravilo neravnotežje med urbanimi in ruralnimi predeli. Enega od možnih ukrepov vidi avtor v prisili oz. agresivnemu načinu zmanjševanja rodnosti. Kot primer lahko navedem prisilno populacijsko politiko, ki jo je indijska vlada pod vodstvom Indire Gandhi izvajala v sedemdesetih letih, kar pa ni privedlo do bistvenih izboljšav. Kot zadnji način izvajanja populacijske politike navaja avtor izboljššan položaj žensk. Predvsem poudarja izobrazbo žensk in posledično dvig družbenega in ekonomskega položaja žensk. Statistični podatki namreč kažejo, da višja je izobrazba žensk, bolj verjetno je, da bodo imele manj otrok,

¹⁰ Z izrazom dota oz. poročno darilo označujemo premoženje, ki ga nevestina družina izplača ženinovi družini, z namenom, da bi povečali njene možnosti za poroko in ji omogočili nekaj lastnine. Ženska v indijski družbi nima pravice do dedovanja, z doto pa naj bi potomka dobila vsaj en del premoženja. Dota je bila pogost razlog za obubožanje celotne družine, kar je vplivalo na umore ženskih zarodkov ali umore nevest. Leta 1961 so v Indiji sprejeli zakon, ki prepoveduje sistem dote, zato je danes dota zakonsko prepovedana (*Internet 25*).

večje so tudi možnosti za njihovo zaposlitev, izboljša se njihov socialni položaj, večja je tudi možnost preživetja novorojenčkov in otrok (Cohen 1995: 70-72).

2.3 DEMOGRAFIJA

Beseda izhaja iz latinske besede "demos", kar pomeni ljudstvo oz. ljudje. Kljub temu, da je demografija znanost o ljudeh, je tudi disciplina, ki se ukvarja le s človekovo družbo in ima le malo opravka s posameznikovimi težavami. Demografija je bolj ali manj statistika o ljudeh (Ray 2003: 18). Demografija v ožjem pomenu vključuje demografsko statistiko, nekoliko širša definicija pa jo obravnava kot disciplino, ki se ukvarja s študijem obsega, strukture in porazdelitve prebivalstva v prostoru in v različnih časovnih obdobjih, pa tudi s študijem reprodukcije prebivalstva v preteklih zgodovinskih obdobjih in sedanjosti ter poskuša predvidevati in napovedovati, kakšna bo reprodukcija prebivalstva v prihodnje (Malačič 2003: 1). Donald Bogue (povzeto po Ray 2003: 10) je demografijo definiriral kot matematično in statistično preučevanje velikosti in sestave prebivalstva, spremembe prebivalstva v času, spol, zdravstveno stanje, njihov ekonomski razvoj in življenjski standard prebivalcev. Z demografijo se lahko preučujejo vzroki za hitro ali počasno rast prebivalstva, vzroke za spremembe v stopnji smrtnosti in zdravstveno stanje prebivalstva, velikost prebivalstva na določenem ozemlju v določenem času, sestava prebivalstva po spolu in starosti ter razporeditev prebivalstva na urbano oz. ruralno.

Na koncu teoretičnega dela se mi zdi smiselno opisati še demografske kazalce, s katerimi se srečujemo tekom diplomsko delo. Ti so naslednji:

- Stopnja rojstev (*angl. crude birth rate oz. CBR*): število rojstev na tisoč prebivalcev;
- Stopnja smrtnosti: število smrti na tisoč prebivalcev;
- Stopnja rasti prebivalstva: razlika med stopnjo rojstev in stopnjo smrtnosti ter neto migracijo, običajno izražena v odstotkih;
- Stopnja rodnosti (*angl. fertility rate oz. TFR*): povprečno število otrok, ki jih je sposobna roditi ženska v času svojega življenja;

- Plodnost - biološki potencial, ko posameznik že lahko sodeluje v reprodukciji in je zajeta med 15. in 44. leto.

III. INDIJSKA POPULACIJSKA POLITIKA

Ravi Verna¹¹, direktor Mednarodnega inštituta za populacijske študije (*angl. International Institute for Population Science*) v Mumbaju pravi, da je Indija prva država, ki se je soočila s težavami hitro rastočega prebivalstva. Nacionalno populacijsko politiko je vgradila v petletne nacionalne plane¹² gospodarskega in družbenega razvoja. Kot bomo videli v nadaljevanju, je od vsega začetka za populacijske programe namenjala precejšnja sredstva, vodila obsežno propagandno dejavnost in sprejemala številne zakonske ukrepe. V petdesetih in šestdesetih letih se je zdelo, da politika daje pomembne rezultate. Izkazalo se je, da sedemdeseta in osemdeseta vendarle niso bila tako uspešna.

V predstavitvi dosežkov, ki so povzeti po različnih statističnih raziskavah in popisih prebivalstva (*Internet 12, 38, 47*), je pomembno že na začetku poudariti nekatere pozitivne rezultate. V primerjavi z letom 1950 je stopnja rodnosti padla s 6 na 3,2 v letu 2001. Povečalo se je tudi število parov, ki uporabljajo kontracepcijska sredstva. Leta 1971 je znašal njihov delež le 10,4 odstotkov. Leta 1999 je kontracepcijska sredstva uporabljalo 44 odstotkov parov, leta 2002 pa je njihov delež znašal že 48 odstotkov (*Human Development Report 2001*). Letna stopnja rasti prebivalstva se je znižala s 3 v zgodnjih petdesetih letih na 1,85 odstotka v zgodnjih osemdesetih letih. Pri zadnjem popisu prebivalstva je stopnja rasti prebivalstva znašala 1,65 odstotka.

¹¹ Besedilo avtorja je dosegljivo na spletni strani:

www.humanscapeindia.net/humanscape/hs1199/hs11999t.htm (08.10.2004)

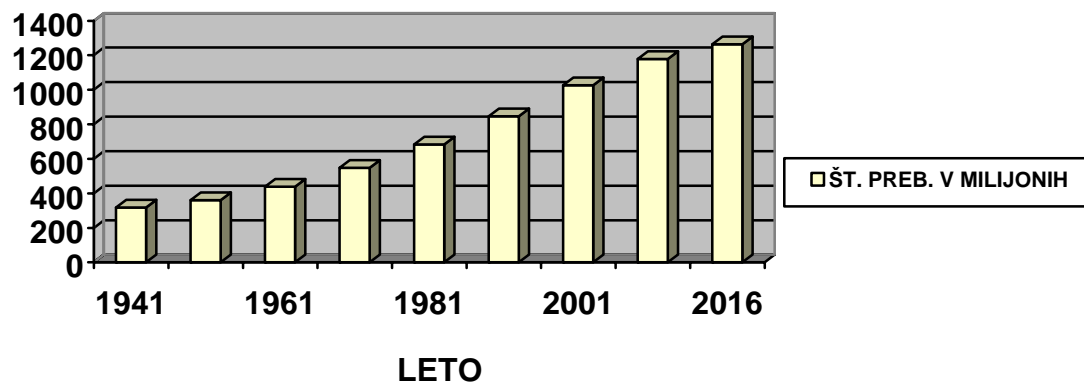
¹² Nacionalni petletni plani: I. 1951-1956; II. 1957-1962; III. 1963-1967; IV. 1968-1973; V. 1974-1979; VI. 1979-1984; VII. 1985-1990; VIII. 1991-1996; IX. 1997-2002; X. 2002-2007.

Kot pomemben dosežek lahko omenim tudi podaljšanje življenjske dobe¹³, saj se je življenjska doba povprečnega Indijca v petdesetih letih skoraj podvojila. Leta 1947 je znašala le 30 let, danes Indijci v povprečju živijo 60 let, natančneje 63,7 (*Human Development Report 2001*).

Kljub pozitivnim premikom in izboljšanju različnih demografskih kazalcev prebivalstvo kljub temu narašča. Samo v enem letu se število šoloobveznih otrok poveča kar za 15 milijonov, kar pomeni, da Indija letno potrebuje 66 000 novih osnovnih šol. Strokovnjaki napovedujejo, da bo že v prvih desetletjih 21. stoletja, Indija država, kjer bo živelo največ prebivalstva na svetu.

V nadaljevanju bom predstavila različne načine populacijske politike, ki jih je Indija izvajala v obliki nacionalnih programov načrtovanja družine od osamosvojitve do danes.

Tabela 3: Rast prebivalstva Indije ter napoved rasti prebivalstva

Vir: prirejeno po Cenzus Indija 2001 (*Internet 41*)

¹³ Pričakovana življenjska doba odraža nekatere vidike zdravstvenega stanja, kot so zadostna in raznolika prehrana in relativno pomanjkanje bolezenskega stanja.

3.1 OBDOBJE NAČRTOVANJA DRUŽINE PO OSAMOSVOJITVI DO POPULACIJSKE EKSPLOZIJE

Obdobje po II. svetovni vojni imenujemo tudi v Indiji obdobje »baby boom¹⁴«. Konec druge svetovne vojne in izboljšanje gospodarstva na svetovni ravni sta posledično vplivala na zmanjšanje stopnje smrtnosti in obvladovanje nekaterih smrtonosnih bolezni, ne pa upada števila prebivalstva. Prebivalstvo Indije se je po vojni povečalo kar za 84 odstotkov (*Internet 15*). Letna stopnja rasti prebivalstva je znašala 3 odstotke in Indijka je v povprečju rodila 6 otrok (*ibid.*). Če ponazorimo število prebivalstva z milijoni prebivalcev, vidimo, da je imela Indija leta 1951 361 milijonov prebivalcev, leta 1961 pa že 439 milijonov (*ibid.*).

3.1.1 Petdeseta leta

Leta 1951 je Indija začela izvajati prvi petletni program za načrtovanje družine in zmanjševanje rojstev (1951-1956). Populacijsko kontrolo so v petdesetih obravnavali kot bistveni del gospodarskega razvoja. Cilji politike so bili izraženi s sloganom »pozno, redko in malo«. Ljudi so poskušali prepričati o nujnostih in prednostih maloštevilnih družin ter tako umiriti rast prebivalstva. Predstavili so različne možnosti zaščite pred neželjeno nosečnostjo ter ljudi seznanili z uporabo kontracepcijskih sredstev. V skladu s temi načrti so leta 1955 ustanovili Programski komite in Inštitut za demografske raziskave (*angl. Research Programme of Planning Commission*). Program je bil najprej omejen le na mestne bolnišnice, medtem ko podeželski prebivalci niso imeli dostopa do informacij in zdravstvene oskrbe. Glede na podatek, da kar 75 odstotkov indijskega prebivalstva živi na podeželju, je bilo programe za načrtovanje družine, zdravstveno oskrbo, pomoč ter informacije, potrebno razširiti tudi na podeželska področja. Tako naj bi na podeželju odprli 6100 klinik, v urbanih področjih pa 2100. Vsako mesto, kjer živi več kot 50 000 prebivalcev, naj bi imelo najmanj eno kliniko za načrtovanje družine. Celotna strategija je bolj ali manj ostala le na papirju. Do leta 1961 je bilo ustanovljenih le 1500 klinik (Ray 2003: 137). Pri

¹⁴ Baby boom - z izrazom označujemo obdobje po razglasitvi LR Kitajske, med leti 1953 in 1957 (Androič 2000).

popisu prebivalstva leta 1961 so ugotovili, da prebivalstvo narašča še hitreje. Leta 1961 je imela Indija že 439 milijonov prebivalcev (*Cenzus Indija 2001*).

3.1.2 Šestdeseta leta

Raj (2003: 138) navaja najpomembnejša načela petletnih populacijskih programov v šestdesetih letih (1963-1967 in 1968-1973), kjer naj bi bila zdravniška pomoč dosegljiva vsem. Poudarek je bil na izobrazbenem pristopu. Še posebej je bila pomembna izobrazba žensk. Centre za načrtovanje družin naj bi nadzorovali različni strokovnjaki. Vlada je kot pomoč pri širjenju informacij spodbujala uporabo javnih medijev ter različna sredstva kontracepcije, kot je uporaba materničnih obročkov ter se zavzemala za legalizacijo splava. Leta 1971 so sprejeli Zakon o zdravniški prekinitvi nosečnosti in legalizirali splav (Potočnik 2004). Obešali so plakate, delili letake in predvajali filme na temo majhnih družin. Prostovoljna združenja so prispevala finančna sredstva. Vlada je sprejela tudi sklep o povečanju minimalne starosti, ki je potrebna za poroko. Prej predpisana starost deklic je bila s 13 let prestavljena na 15, kasneje na 18 let.

Indijska vlada je pričakovala pozitivne učinke, predvsem zaradi industrializacije in izboljšane kvalitete življenja pa tudi podaljšanja pričakovane življenjske dobe. V obdobju desetih let se je pričakovana življenjska doba podaljšala za deset let, torej je v povprečju znašala 44 let za moške in 42 let za ženske. Uspeh so dosegli tudi pri zmanjšani stopnji smrtnosti, medtem ko je stopnja rodnosti ostala bolj ali manj enaka. Povedano drugače, Indijka je konec šestdesetih let v povprečju rodila 5,2 otrok. Na indijski podcelini je živel 548 milijonov prebivalcev (*Internet 5*).

3. 2 POPULACIJSKI PROGRAM V ČASU POPULACIJSKE EKSPLOZIJE

Pri popisu prebivalstva iz leta 1971 so ugotovili, da stopnja rasti prebivalstva znaša 2,26 odstotka ter da prebivalstvo narašča še hitreje ter da se je prebivalstvo Indije v samo dveh desetletjih povečalo za 187 milijonov (*Internet 4*). Prav tako so sredstva zaščite večinoma uporabljale le ženske, ki so že imele tri otroke (*ibid.*). Statistična raziskava iz leta 1971 je pokazala, da znaša delež žensk, ki bi imelo le dva ali manj otrok, 9 odstotkov. Do prave eksplozije prebivalstva v Indiji je prišlo med leti 1975 in

1977. Zato postane načrtovanje družine prioriteta na programu vladnih politik. Vladna kampanja je leta 1976 pod vodstvom Indire Gandhi¹⁵ sprejela Nacionalno populacijsko politiko, ki si je za poglobitni cilj zastavila znižanje stopnje rodnosti na 1,4 odstotka do leta 1984 (Potočnik 2004), dvig izobrazbene stopnje ter 90-odstotno uporabo kontracepcijskih sredstev prebivalstva v reprodukcijskem obdobju. 1978 so sprejeli amandma na že obstoječi zakon, ki omejuje poroke otrok, imenovani *Sarda zakon*, s katerim je bila starost za deklice zvišana na 18 in za dečke na 21 let (*ibid.*). Nacionalna populacijska politika je kot novost vsebovala prisilni element oz. uporabo prisilnih sredstev zmanjševanja rodnosti¹⁶. "Zakonsko so uvedli prisilno sterilizacijo" (citirano po Potočnik 2004: 52). "Razočaranje nad neuspehom populacijskih politik in vse bolj zaostreni demografski problemi so privedli do uporabe prisilnih metod" (Furedi 1997: 104). Poglobitni cilj te politike je bil sterilizirati 14,9 milijona odraslih Indijcev. Pogosta praksa je bila, da so številne moške odpeljali na sterilizacijo oz. vazektomijo kar v času delovnika in jim v zameno delili karte za prvenstva v nogometu ali poceni radijske sprejemnike (*ibid.*). Med drugim so uporabljali tudi metodo kemične sterilizacije, kjer so v vhod maternice vstavili atabrin oz. sredstvo proti malariji, kar povzroči lokalno vnetje. Brazgotine, ki nastanejo, povzročijo zamašitev jajcevodov in s tem sterilizacijo žensk (Potočnik 2004). Samo v dveh letih so sterilizirali 8,26 milijona moških (*Internet 4*). Kot pravi Malačič (2003: 305), so "tehnološke rešitve z malo ali skoraj nič interesi za ljudi predstavljale izredno močan družbeni pritisk na posameznika in njegovo družino", kar je privedlo do usodnih in pogubnih posledic. Prisilna sterilizacija je s sloganom »Majhna družina je srečna družina« povzročila smrtne žrtve, predvsem med moškimi iz revnih predelov in podeželja, pa tudi različne bolezni. Posledice so bile drugačne od pričakovanih. Popis prebivalstva je pokazal, da se je prebivalstvo Indije v obdobju desetih let med 1971 in 1981 povečalo kar za 134 milijonov (*Cenzus Indija 2001*).

¹⁵ Indira Gandhi je bila indijska ministrska predsednica. Vodila je avtoritativno politiko načrtovanja družine s poudarkom na sterilizaciji. Neuspeh sterilizacijske kampanje Indire Gandhi se je pokazal v porazu Kongresne stranke na volitvah leta 1977. Ministrska predsednica je bila leta 1983 v atentatu ubita.

¹⁶ Sredstva prisile so prisilna sterilizacija, obvezna uporaba materničnih vložkov ali celo prisilni splav.

Leta 1977 je nova vlada pod vodstvom Janata stranke predstavila nove temelje politiki načrtovanja družine, s katerimi je opustila prisilne metode in tako preoblikovala načine omejevanja rojstev. Namesto tega načrtovanja družin in prisilnih metod postavijo v ospredje blaginjo družine, ki je lahko dosežena le z manjšim številom otrok. Poudarila je, da ima tako država kot posameznik korist le od maloštevilčne družine.

3.3 OBDOBJE NAČRTOVANJA DRUŽINE V 80. IN 90. LETIH

Tudi v osemdesetih in devetdesetih letih so s podobnimi petletnimi programi poskušali zmanjšati število prebivalstva. Leta 1983 so populacijske programe predstavili v okviru Nacionalne zdravstvene politike. Verjetno najbolj znani cilj petletnih programov v osemdesetih letih (1979-1984 in 1985-1990) je znižati rodnost na dva otroka¹⁷ (*angl. two child policy*) do leta 2000 in povečanje uporabe kontracepcijskih sredstev. Kot cilj so si zastavili tudi zmanjšati bruto stopnjo rodnosti (*ang. Crude birth rate*) 27 na tisoč do devetdesetih let in 21 na tisoč do leta 2000 (*Internet 2*). Za to obdobje je značilna tudi kampanija, ki je kot slogan uporabljala »informiranost - izobrazba - komunikacija« (*Internet 43*). Populacijski programi v osemdesetih letih so pripomogli k povečanju števila zdravstvenih centrov. Do leta 1991 je bilo v Indiji več kot 150 000 takšnih centrov, ki so ljudem zagotavljali osnovno zdravstveno oskrbo in pomoč (Raj 2003: 141). Naslednji populacijski program (1991-1996) je kot vodilno geslo uporabljal »Preživetje otroka in načelo varnega materinstva« (*angl. Child Survival and Safe Motherhood Programme*), ki kasneje preide v program Reprodukcijska in zdravje otroka (*angl. Reproductive and Child Health*).

V osemdesetih letih je stopnja rasti prebivalstva znašala dva odstotka. Stopnja rodnosti je leta 1980 znašala 4,58, čez deset let 3,7, leta 1995 je povprečno število otrok, ki jih Indijka rodi v času svojega življenja, znašalo 3,4. Tako se je v obdobju med 1981 in 1985 pričakovana življenjska doba podaljšala iz 60,9 na 64,9 let (*Census Indija 2001*). Kljub predstavitvi dosežkov, ki nam nazorno prikazujejo upad števila

¹⁷ Politiko dveh otrok si je kot osrednji cilj postavila tudi Nova populacijska politika 2000 (NPP 2000).

rojstev, je popis prebivalstva v letu 1991 pokazal, da se število prebivalstva še vedno povečuje ter da ima Indija najhitreje rastoče prebivalstvo na svetu.

3.3.1 Komite Dr. Swaminathana

Nekaj mesecev pred konferenco Združenih narodov o prebivalstvu in razvoju leta 1994 v Kairu, je indijska vlada ustanovila posebno komisijo strokovnjakov pod vodstvom Dr. Swaminathana (*angl. Swaminathan Committee oz. National Commission on Population*), ki naj bi uvedla pomembne novosti v boju proti prehitro rastočemu prebivalstvu ter se kasneje implementirala v Novo populacijsko politiko 2000 (NPP 2000) (*Internet 2*). Komisija je predlagala podobne rešitve, kot jih kasneje predlagajo na Konferenci v Kairu, ki je, kot bomo videli v nadaljevanju, pomenila prelomnico v obravnavanju problema populacijske rasti. Med drugim je predlagala odmik od prisilnih metod omejevanja rojstev, obdržali so le denarne nagrade (*ibid.*).

3.3.2 Mednarodna konferenca ZN o prebivalstvu - Kairo

Naraščajoči problemi prebivalstva so prišli do izraza tudi na globalni ravni. ZN so v obdobju po drugi svetovni vojni organizirali pet mednarodnih konferenc o prebivalstvu. Vsaka konferenca je pomembno vplivala na obravnavanje problematike prebivalstva ter na dogajanje na naslednji konferenci. Konferenci v Rimu (1954) in Beogradu (1964) sta veliko prispevali k uveljavitvi demografije in znanstvenega preučevanja prebivalstva na globalni ravni, sicer sta bili bolj tehnične narave. Konference v Bukarešti¹⁸ (1974), Mexico Cityju¹⁹ (1984) ter Kairu (1994) pa so

¹⁸ Na dnevnem redu konference v Bukarešti je bilo na dnevnem redu pet glavnih tem: trendi rasti prebivalstva in napovedi za prihodnost, spremembe prebivalstva ter ekonomski in socialni razvoj, prebivalstvo in okolje, prebivalstvo in družina ter osnutek Svetovnega plana akcije na področju prebivalstva (SPA). SPA je temeljil na treh osnovnih načelih. Poudaril je, da sta prebivalstvo in razvoj med seboj povezana, da imajo posamezniki pravico svobodnega odločanja glede števila otrok ter da se mora populacijska politika izvajati na nacionalni ravni in v okviru specifičnih ekonomskih, družbenih in kulturnih razmer v posamezni državi. Glavni slogan konference je bil »Razvoj je najboljša kontracepcija« (Malačič 2003: 311).

¹⁹ Osrednji cilj konference v Mexico Cityju je bil ocenitev poteka uresničevanja Akcijskega programa o prebivalstvu iz leta 1974. Pomembno vlogo konferenci lahko pripisujemo zaradi sprejetja Deklaracije o prebivalstvu in razvoju, s katero opozarjajo, da kljub pomembnemu napredku, ki je bil dosežen v

določile konkretne cilje, načine delovanja in možne rešitve za hitro rastoče svetovno prebivalstvo.

Med najpomembnejše dosežke ICPD uvrščamo Akcijski program²⁰ (AP/CONF. 171/13), ki pomeni velik korak naprej v primerjavi s Svetovnim planom akcije (SPA), ki je bil sprejet na konferenci v Bukarešti (Malačič 2003: 310, 311). AP pomeni prelomnico v obravnavanju problema prebivalstva. Namesto togih demografskih okvirjev, kot so demografija, statistike in populacijska kontrola, so se osredotočili na trajnostni razvoj, človekove pravice, enakost spolov, socialno enakost, trajnostno ekonomsko rast, reproduktivne pravice, zdravje, urbanizacijo, morbidnost in smrtnost, notranje migracije, izobrazbo, mednarodno sodelovanje, raziskave in razvoj ter skrb za okolje. V središče so postavili posameznika in kvaliteto življenja. Drugo načelo prvega poglavja sklepnega dokumenta konference govori o tem, da je posameznik najpomembnejša in osnovna celica vsakega naroda. Vsem ljudem naj bi bile omogočene enake možnosti, da izkoristijo svoj potencial in tako sebi kot tudi svojim družinam omogočijo kvalitetno življenje. Akcijski program je posameznika postavil v središče razvoja s poudarkom na človekovih pravicah, enakosti spolov in enakopravnosti. Tretje načelo sklepnega dokumenta Mednarodne konference o prebivalstvu in razvoju v Kairu govori o razvoju kot univerzalni in neodtujljivi pravici vsakega posameznika, ki je sestavni del vseh osnovnih človekovih pravic. Šesto načelo govori o trajnostnem razvoju kot sredstvu za zagotovitev človeškega blagostanja, ki naj bi bil zagotovljen vsem ljudem danes in v prihodnosti. Med drugim zahteva tudi harmonijo in uravnoteženost med ljudmi, naravnimi viri, okoljem in razvojem. Za dosego trajnostnega razvoja naj bi države spremenile način proizvodnje in oblikovale politike, s katerimi bi zagotovili potrebe današnji generaciji in tistim, ki prihajajo za nami.

preteklih desetih letih, ostajajo rast prebivalstva, velika smrtnost, revščina in migracije še naprej vzroki za veliko skrb in zahtevajo takojšnje ukrepe.

²⁰ Akcijski program (AP) je sestavljen iz 16 poglavij, ki med drugim govorijo o načinih reševanja problemov prebivalstva, boju proti revščini, boleznim, izboljššanem položaju žensk, trajnostnem razvoju in vsebuje več kot 1000 predlogov za izboljšanje človeškega blagostanja in razvoja. Akcijski program ICPD je dostopen na medmrežju:

<http://www.un.org/popin/icpd/conference/offeng/poa.html> (13.10.2004)

Četrto načelo poudarja povečano vlogo žensk, izboljššan položaj otrok ženskega spola, odpravo spolnega zlorabljanja žensk in trgovine z ženskami, odpravo otroške delovne sile in zgodnjih porok. Ženske naj bi bile enakovredno zastopane v civilnem, kulturnem, ekonomskem, političnem in socialnem življenju ter tako na regionalnem kot na mednarodnem področju. To načelo poudarja tudi izkoreninjenje vseh oblik spolne diskriminacije in temeljno pravico žensk pri odločanju o številu otrok. Osmo načelo govori o tem, da morajo posamezne države in njihovi zdravstveni in populacijski programi temeljiti na sodelovanju brez kakršnih koli oblik prisile ali diskriminacije. Pravica vsakega para, da se svobodno in odgovorno odloči o številu otrok, je temeljna in osnovna človekova pravica. Deseto načelo Akcijskega programa poudarja pomen izobrazbe, predvsem žensk in otrok ženskega spola, kar posledično vpliva na število otrok, možnosti zaposlitve, zdravje, življenjsko dobo in blaginjo.

Če na kratko povzamem poglavitne cilje Konference ZN o prebivalstvu, so ti poudarjali:

- Upočasniti populacijsko rast v najrevnejših državah sveta. Visoka stopnja rasti prebivalstva in visok delež mladega prebivalstva onemogočata izkoreninjenje revščine, investicije v človeške vire in ekonomski razvoj;
- Poudarek je na zdravstveni oskrbi matere in otroka, izobrazbi deklic ter izboljšanju položaja žensk;
- Populacijski programi naj bi se osredotočili na zagotavljanje zdravstvene oskrbe²¹ revnih, kar bi občutno izboljšalo zdravstveno stanje in osebno ter socialno blaginjo pa tudi daljšo življenjsko dobo prebivalcev;
- Odslej je poudarek na trajnostnem razvoju, zdravju posameznika in človekovih pravicah. Ne gre več le za številke in statistike, temveč so pomembni ljudje in njihova kvaliteta življenja;

²¹ Odnos med zdravjem in revščino oz. zdravjem in razvojem je kompleksen. Revščina je manifestacija in determinanta posameznikovega zdravja. V najosnovnejši obliki je podhranjenost kot posledica revščine. Boljše zdravstveno stanje prebivalstva dolgoročno prispeva k ekonomski rasti in povzroča boljšo produktivnost (*Internet 47*).

- Potrebne so različne politike za posamezne države, saj se države med seboj razlikujejo. Zato je nujno potrebno, da se AP uresniči tako na globalni, regionalni kot na nacionalni ravni. Vsaka posamezna vlada mora sprejeti svoj nacionalni AP na področju prebivalstva in razvoja. Države morajo pri načrtovanju populacijskih politik preučiti kulturne, ekonomske, religiozne, izobrazbene, socialne, ekonomske in politične dejavnike, ki vplivajo na vzorce reprodukcije.

Na koncu bi omenila še teme, ki so bile predmet polemik in nasprotujočih se razprav. 183 držav udeleženk ni našlo skupnega jezika glede splava, spolnosti mladoletnih in homoseksualnosti²², kar dokazuje pomembno vlogo tradicije in kulture vsake države posebej.

3.4 NOVA POPULACIJSKA POLITIKA 2000 (NPP 2000)

Leta 2000, natančneje 11. maja, naj bi se rodil milijardi prebivalec indijske podceline. Danes, pet let kasneje, je Indijcev več še za 28 milijonov (*Internet 3*). Istega leta so sprejeli sklepni dokument NPP 2000²³, ki pomeni nadaljevanje ciljev in načel, sprejetih na konferenci v Kairu, leta 1994.

V uvodnem delu sklepnega dokumenta Nacionalne populacijske politike 2000 (*Internet 50*) je zapisano: "Najpomembnejši cilj ekonomskega in socialnega razvoja je izboljšati kvaliteto življenja in blagostanje ljudi ter s tem povečati možnosti, da ljudje postanejo produktivni člani družbe" ter da "pomeni stabilizacija prebivalstva nujen pogoj za doseg trajnostnega razvoja" (*ibid.*). Istočasno vlada s sklepnim dokumentom potrjuje spoštovanje prostovoljstva in svobodne izbire vsakega posameznika s poudarkom na zdravju mater, preživetju otrok in uporabi kontracepcije (*ibid.*).

²² Indijski zakon opisuje homoseksualnost kot "nenaravno kriminalno obnašanje". Vsi, ki kršijo ta zakon, jim grozi zaporna kazen. Zakon izvira še iz časov angleških kolonizatorjev (*Internet 41*).

²³ Dokument NPP 2000 je dostopen na medmrežju, originalni dokument vsebuje 14 ciljev: <http://www.populationfirst.org/basics/NPP2000.html> (15.10.2004)

Cilji dokumenta NPP 2000 se delijo na kratkoročne, srednjeročne in dolgoročne. Med osrednje **kratkoročne cilje** prištevamo: obvezno brezplačno šolanje do 14. leta; dvig pismenosti; zagotovitev zdravstvene oskrbe; univerzalno cepljenje; obvladovanje epidemije AIDS-a; preprečevanje širjenja različnih bolezni; omogočanje dostopa do pitne vode in širša uporaba kontracepcijskih sredstev (*ibid.*). K **srednjeročnim ciljem** prištevajo uveljavitev politike dveh otrok (*angl. two child policy*) do leta 2010, kar nam ponazarja tudi uradno geslo politike dveh otrok, in sicer »čim kasnejše rojstvo prvega otroka, preložiti rojstvo drugega in preprečiti rojstvo tretjega otroka« (*angl. delaying the first child, spacing the second and stopping the third*) (*ibid.*). Kot **dolgoročni cilj** so si zadali znižati letno stopnjo rasti prebivalstva, ki bo sovpadala s trajno gospodarsko rastjo, socialnim razvojem in zaščito okolja ter tako stabilizirati število prebivalstva do leta 2045, ko naj bi prebivalstvo naraščalo z nično stopnjo rasti. Med drugim so poudarili pomen zdravstvene oskrbe matere in otroka, izobrazbo deklic ter izboljšanje položaja žensk. Populacijski programi naj bi se osredotočili na zagotavljanje zdravstvene oskrbe revnim, kar bi občutno izboljšalo zdravstveno oskrbo in socialno stanje prebivalstva. Med dolgoročne cilje prav tako uvrščajo decentralizacijo indijskih programov za načrtovanje družin, saj ti onemogočajo delovanje oz. učinkovitost na različnih področjih. Pomembnejša je vloga vasi in predmestij pri načrtovanju populacijskih politik. Program naj bi se osredotočil na mikro nivo oz. lokalne skupnosti. Veliko ciljev in načinov delovanja ni v skladu z lokalnimi navadami in željami prebivalcev. V Indiji živi kar 70 milijonov otoških, gorskih, puščavskih ljudstev in različnih plemen, med katerimi je večina prebivalstva nepismenega ter večina žensk ne pozna različnih metod zaščite pred nezaželeno nosečnostjo. Decentraliziran pristop naj bi deloval preko vaških svetov (*panchayats*) in mestnih občin (*nagar palikas*) v povezavi z vladami zveznih držav. Večina programov se ne ukvarja z lokalnimi področji, kar pomeni, da nima večjega vpliva na vsakdanje življenje ljudi in zanemarja lokalne navade, običaje in način življenja prebivalcev. Vaški sveti in mestne občine naj bi pomagale pri izboljšanju in povečanju izobrazbe deklic ter zaposlovanja žensk. V dokumentu NPP 2000 je tudi zapisano, da je nujna povezanost in sodelovanje med različnimi ministrstvi in uradi, tako na področju izobrazbe, položaja žensk in otrok, prehranjevanja in pitne vode kot na področjih transporta, gospodinjstev, zaščite okolja in razvoja mest (*Internet 50*). Tako naj bi Nacionalna populacijska komisija sodelovala s posameznimi ministrstvi zveznih indijskih držav, kot so na primer Urad za razvoj žensk in otrok (*angl.*

Department of Woman and Child Development), Urad za šolstvo (*angl. Department of Education*), Ministrstvo za razvoj podeželja (*angl. Ministry for Rural Development*) ter Ministrstvo za okolje in gozdarstvo (*angl. Ministry of Environment and Forest*).

Nova populacijska politika 2000 je odločilnega pomena za indijsko zvezno državo, saj temelji na zdravstvenih programih, kjer so v ospredju ženske, otroci in njihovo zdravje. Pomembni so ljudje in ne več številke, pomembna sta posameznik in kvaliteta njegovega življenja. Poudarek je na človeškem razvoju ter blaginji, enakosti spolov, pravičnosti, zdravju in pravicam o svobodnem odločanju načrtovanja družine. Kot pravi Bode (citirano po Potočnik 2004: 53, 54), je ta "politika popolnoma nova, katere temeljne predpostavke so »misliti, načrtovati ter delovati lokalno in podpirati nacionalno«. Kot je zapisano v zaključku originalnega dokumenta NPP 2000 (*Internet 50*), je "Nacionalna populacijska politika 2000 nacionalno gibanje, ki poudarja zdravje, zadostno prehrano in izobrazbo".

3.4.1 Kritika NPP 2000

NPP 2000 temelji na izboljšanju kvalitete življenja posameznikov in eksplicitno ne omenja prisilnih metod omejevanja rojstev in načrtovanja družine. Kljub temu je s programom politike dveh otrok (*angl. two child policy*) povzročila številne dvome, saj pomeni nadaljevanje tovrstne prakse. Na primeru hindujskih držav bom v naslednjem poglavju opisala diskriminatorne oblike omejevanja rojstev in zmanjševanja rodnosti. Zelo natančna preučitev politike dveh otrok nam pokaže na izrazito populacijsko diskriminacijo in prikrit način izvajanja prisilnih akcij, kar ima posledično lahko negativen vpliv na revno prebivalstvo, predvsem za ženske. Kot poudarja Gonsalves (2004: 4), NPP 2000 s populacijsko politiko dveh otrok prikriva spodbujanje prisilne populacijske politike. Prav zaradi politike dveh otrok še vedno prihaja do pogostega izvajanja abortusov ženskega spola in odklanjanje ženskih novorojenčkov. Prisilni ukrepi se izražajo tudi v odvzemu volilne pravice ali možnosti pridobitve stanovanja ter zaposlitve družinam z več kot dvema otrokoma. Še posebej velik vpliv imajo ti ukrepi na ženske s podeželja in marginalizirane skupine, kjer je želja po moških potomcih še posebej izrazita. Zato po mnenju mnogih kritikov, NPP 2000 krši osnovne človekove pravice. S politiko dveh otrok prikriva prisilno politiko in zanemarljivo možnost svobodne odločitve žensk.

3.5 DESETA OBLETNICA ICPD - 2004

Deseta obletnica ICPD ponuja Indiji priložnost pregleda vseh dosedanjih dosežkov ter tudi izzivov v prihodnje. V prihodnjih desetih letih se namerava Indija osredotočiti na strategijo uresničitve programa Reprodukcijska in zdravje otroka (*angl. Reproductive and Child Health* oz. RCH²⁴), v katerega so združili tako Program varnega materinstva (*angl. Programm for Safe Motherhood*) kot Program univerzalnega cepljenja (*angl. Programm for Universal Immunisation*) ter Program preživetja otrok (*angl. Programm for Child Survival*) (Internet 50). RCH med drugim poudarja skrb za otroka in za celotno življenjsko obdobje žensk in njihovo zdravje od rojstva do smrti (*angl. life cycle*) ter se poskuša soočiti s težavam, kot so spolna diskriminacija ter favoriziranje dečkov.

Tako NPP 2000 kot RCH se v prihodnje zavedata nujnosti kakovostne zdravstvene oskrbe s poudarkom na pravičnosti in prostovoljstvu ter med prihodnje cilje prištevata:

- Do leta 2007 zmanjšati revščino za 5 odstotkov;
- Otrokom do 14. leta omogočiti brezplačno obvezno šolanje in zmanjšati prekinitve šolanja pod 20 odstotkov;
- Zmanjšanje izobrazbenih razlik med spoloma;
- Doseči poznejše poroke deklic, še posebej nad 20. letom starosti;
- Zmanjšanje smrtnosti otrok na 45/1000 do 2007 ter na 28/1000 do leta 2012;
- Zmanjšanje smrtnosti mater pod 100/1000 živorojenih otrok;
- Vasi naj bi imele dostop do virov pitne vode;
- Doseči univerzalno cepljenje otrok proti vsem ozdravljivim boleznim;
- Povečati pomen ekologije in čiste narave;
- Varni abortusi;
- Organizacija seminarjev in konferenc o problematiki hitro rastočega prebivalstva;
- Izobraziti učitelje in specializirane osebe, za pomoč ljudem v stiski.

²⁴ RCH so sprejeli leta 1997 in ga obravnavajo kot javni zdravstveni sistem .

IV. RAZLIČNE PRAKSE IZVAJANJA POPULACIJSKIH POLITIK (ŠTUDIJE PRIMERA)

Med posameznimi zveznimi indijskimi državami²⁵ obstajajo številne demografske razlike, ki so posledica revščine, nepismenosti, nezadostnega dostopa do zdravstvenih zmogljivosti, ekonomskega razvoja in življenjskega standarda prebivalstva. Znatne razlike v demografskih kazalcih²⁶ so vidne tudi znotraj posameznih indijskih držav, kar bom predstavila na primeru držav hindujskega pasu²⁷, ki so med drugim uporabljale avtoritativni način (angl. *Override approach*) izvajanja populacijske politike ter dve državi, ki sta pri načrtovanju populacijske politike uporabljali kooperativni način (angl. *Collaborative approach*).

Po mnenju Sena (*Internet 10*) se "oba pristopa medsebojno izključujeta in ju ne moremo izvajati v kombinaciji drugega z drugim". Kooperativni pristop temelji na sodelovanju, kjer vlada v sodelovanju s prebivalci ustvari primerne ekonomske in socialne razmere ter tako ljudem posredno pomaga pri načrtovanju družin. Tu so v ospredju racionalne odločitve, tako moškega kot ženske. Povečana je varnost ljudi. Zagovornika kooperativnega pristopa Concordet in Piel (*ibid.*) sta bila prepričana, da se lahko s povečano zdravniško oskrbo, izobrazbo ter z zaposlitvijo, predvsem žensk, veliko stori na področju zmanjševanja rojstev. Po njunem mnenju sta blagostanje žensk in njihovo svobodno odločanje o vzorcih reprodukcije najbolj odločilnega pomena. Kooperativni pristop, ki temelji na sodelovanju med vlado in njenimi prebivalci, lahko ustvari ekonomsko in socialno okolje, ki je naklonjeno počasnejši rasti prebivalstva. Večje možnosti izobrazbe žensk, zmanjšanje stopnje smrtnosti, izboljšanje ekonomske varnosti, še posebej v poznih letih in večja udeležnost žensk v zaposlovanju in na političnem področju lahko hitro privedejo do zmanjšanja stopnje rodnosti.

²⁵ Indija ima 28 zveznih držav in 7 priključitvenih teritorijev.

²⁶ Povprečna stopnja rodnosti pri zvezni indijski državi Kerala znaša 1,8 otrok, medtem ko Indijka v reproduktivnem življenjskem obdobju v zvezni državi Assam rodi 7,3 otrok, v Orissi 3 otroke ter v Biharju 4,4 otroke. Povprečje Indije je 2,68 otroka na žensko (*Internet 49*).

²⁸ Države hindujskega pasu: Bihar, Uttar Pradesh, Madya Pradesh, Rajastan, Orissa, Jharkhand in Uttaranchal.

Drugi pristop imenujemo avtoritativni pristop, kjer ni prostora za sodelovanje in človeku prijaze ukrepe, kjer je pomemben le cilj in ne sredstva za doseg cilja. Zagovornik tega pristopa Malthus (*Internet 10*) je trdil, da ekonomski in socialni razvoj povzročata še več otrok. Nasprotno je razumevajočemu pristopu, ki bi temeljil na sodelovanju in posameznikovih odločitvah. Trdil je, da morajo smernice priti »od zgoraj«, saj revščina lahko le spodbudi ljudi, da se poročajo mlajši in imajo več otrok (*ibid.*). Avtoritativni pristop²⁸ zagovarja odločitve vlade. Obstajati mora sila, prisila ali ekonomska obveza. Posameznikov ne vključuje kot racionalna bitja, ki jih združuje skupni problem, temveč jih označuje kot "vročekrvni in nenadzorovani viri velikega socialnega zla", ki potrebujejo strog nadzor in disciplino (*Internet 10*).

4.1 KERALA IN TAMIL NADU

Slika 4.1: Zemljevid Kerala in Tamil Nadu

Vir: <http://www.mapsofindia.com/maps/south.htm> (12.02.2005)

²⁸Kot primer avtoritativnega pristopa lahko navedemo LR Kitajsko s politiko enega otroka (*angl. one-child policy*), ki jo je izvajala kitajska komunistična partija med leti 1970 in 1979, pa tudi indijsko politiko prisilne sterilizacije. Obe državi sta uporabili prisilne metode, ki so v LR Kitajski privedle do nekaterih pozitivnih rezultatov, medtem ko v Indiji do pozitivnih rezultatov ni prišlo. Ob tej priložnosti navaja Amartya Sen (1994: 13) razlike med Kitajsko in Indijo, ki sta najbolj poseljeni državi na svetu. Statistični podatki kažejo, da ima Kitajsko kar dvakrat večjo pismenost kot Indija in življenjska doba Kitajcev je daljša kar za 10 let.

Zgodbi o uspehu dveh indijskih zveznih držav sta bolj kot ne izjemi na področju indijskega podkontinenta. Kljub nizki stopnji GDP per capita²⁹ je Kerala veliko vlagala v socialni razvoj. Prodorna vladna intervencija je privedla do zmanjšanja stopnje rojstev, stopnje smrtnosti novorojenčkov in povečanja stopnje pismenosti, še posebej pri ženskah. Preden bom podrobneje predstavila demografsko stanje v Kerali, bom na kratko opisala zgodovinski in ekonomski potek razvoja te dežele.

Leto 1957 je z zmago komunistične stranke deželi prineslo programe agrarnih in ekonomskih reform. Agrarna reforma je temeljila na naslednjih predpostavkah: "obdavčitve samo za velike posestnike in lastnike obdelovalnih površin; odprava posesti, ki so dane v zakup in odprava najemniških dolgov". Ti ukrepi so privedli do precejšnjih stopenj enakosti med prebivalstvom. Pod vodstvom komunistične vlade je država dajala prioritete tudi področjem, kot so izobrazba in zdravje. Vladna intervencija je z geslom " pismeni možje imajo pismene sinove in pismene ženske imajo pismene otroke" (*angl. literate men have literate sons; literate women have literate children*) poudarila pomen izobrazbe in pismenosti ne glede na kasto (*Internet 50*). Po letu 1960 so posebej poudarili pomen pismenosti žensk. Raziskave so pokazale, da je stopnja rodnosti manjša pri ženskah z višjo izobrazbo. Natančneje, nepismene ženske imajo v povprečju 5,1 otroka, izobražene najmanj do visokošolskega programa pa le 2,4 otroka (*Internet 50*). Med letoma 1989 in 1991 je Kerala uvedla metodo zmanjševanja nepismenosti (*angl. Method of reducing illiteracy*), ki so jo izvajali v okviru posebne kampanije (*ang. Total Literacy Campaign*). Zaposlili so približno 350 000 prostovoljcev ter tako natančno identificirali področja, kjer je problem nepismenosti še posebej velik (*ibid.*). Danes stopnja pismenosti zvezne države Kerala sega daleč čez indijsko povprečje. Pri moških delež pismenosti znaša 93 odstotkov, medtem ko pri ženskah 86 odstotkov (*ibid.*). Kerala je tudi edina država v Indiji, kateri je Organizacija ZN za izobraževanje, znanost in kulturo (UNESCO) podelila naslov kot država s popolno pismenostjo. Stopnja pismenosti, še posebej med ženskami, je pomagala oblikovati

²⁹Kerala je izjemno revna država, ki bi jo v primerjavi z ostalimi državami sveta uvrstili kot deveto najrevnejšo na svetu.

tako zdravstveno kot politično okolje v državi, kar pripomore k dvigu politične izobrazbe in socialne zavesti, pomembna pa je tudi za oblikovanje javnega mnenja in zavedanja individualnih in političnih pravic vsakega posameznika (*ibid.*). Kerala je tudi ena izmed redkih indijskih držav, kjer število ženskega prebivalstva presega moški del, saj število žensk znaša 1036 na tisoč moških. Povprečje Indije je 927 žensk na 1000 moških (*Internet 49*). Vprašanju žensk in njihovem položaju dajejo osrednji pomen. Ženske so socialno zastopane v različnih združenjih delodajalcev in delavcev, gibanjih za hrano in agrarne reforme.

Na področju zdravstvenega stanja so se ukrepi vlade osredotočili na štiri temeljna področja: dostop do čiste vode, univerzalno cepljenje, izboljšanje zdravstvenih razmer in gradnja novih stanovanj. Med leti 1971 in 1978 so zgradili 57 000 novih stanovanj. V zvezni indijski državi Kerala znaša pričakovana življenjska doba 76 let, v povprečju Indijec živi približno 60 let. Smrtnost novorojenčkov je v letu 1998 znašala 16 na 1000 živorojenih otrok, povprečje Indije je 72, kar dokazuje dostop mater do zdravstvenih zmogljivosti in strokovnega osebja. Obstajata dva razloga za nizko smrtnost novorojenčkov, in sicer, število žensk, ki rodi novorojenčka doma brez zdravstvenega osebja znaša v Kerali v ruralnem področju 20 odstotkov, v primerjavi s povprečjem Indije, kjer znaša 80 odstotkov (*Internet 50*).

Na kratko naj povzamem najbolj odločilne dejavnike, na podlagi katerih je Kerali uspelo doseči pozitivne rezultate:

- Izobrazba žensk: več kot polovica indijskih žensk ne zna ne pisati in ne brati. V Kerali pa znaša delež pismenih žensk 86 odstotkov, kar posledično vpliva na zdravje otrok, zmanjšanje smrtnosti novorojenčkov in zmanjšanje stopnje rodnosti;
- Dostop do sredstev kontracepcije;
- Izboljšan položaj žensk: ženske niso obravnavane kot breme, temveč kot opora celotni družini. Tradicionalno se kaže manjvrednost žensk v dajanju dote, ko se ženska poroči. Tradicija dote je v Kerali nekoliko drugačna, saj doto plača družina ženina nevestini družini.

Prav tako so načrtovalci populacijskih politik v zvezni državi Tamil Nadu dosegli uspeh v zmanjšanju stopnje rodnosti, kar številni avtorji pripisujejo kooperativni naravi populacijskih politik. Geslo politike načrtovanja družine je "*kutambam katappaatu*", kar pomeni družina, nadzor nad samim seboj, sveta dolžnost in zadolžitev (*Internet 51*). Povedano tudi drugače. Vsaka družina ima obveznost, da omeji število otrok, tako v korist družine same kot v korist države in celotnega indijskega naroda (*Internet 51*).

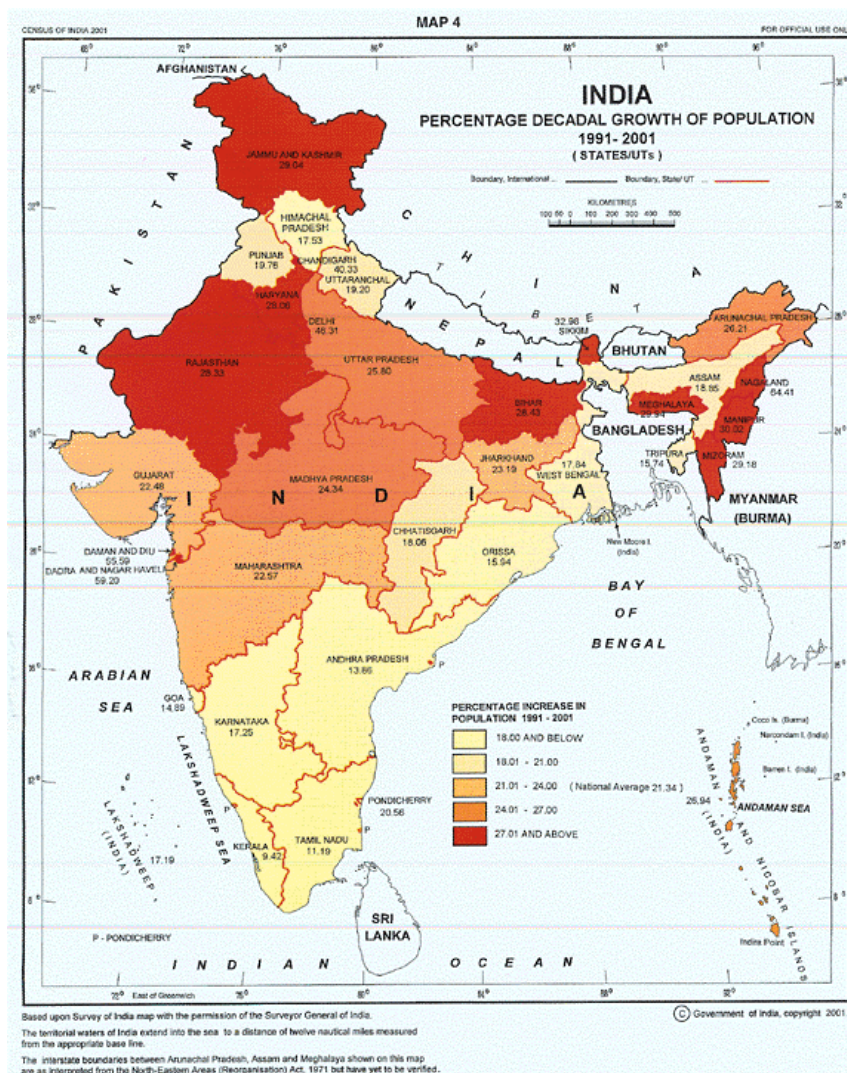
Obe državi sta uporabili človeku prijazen in manj kapitalističen pristop načrtovanja družine ter tako dosegli največjo stopnjo pismenosti ter najdaljšo pričakovano življenjsko dobo v državi in se trenutno nahajata v tretji fazi demografske tranzicije, katere značilnosti sta nizka stopnja rodnosti in nizka stopnja smrtnosti. Ostala Indija je še vedno v drugi fazi z nizko stopnjo smrtnosti in visoko stopnjo rodnosti. Investicije v izobraževanje in zdravstvo zmanjšajo stopnjo rodnosti in stopnjo rasti prebivalstva. Vsi ti uspehi niso bili doseženi s prisilo, temveč s sodelovanjem in človeku prijaznimi ukrepi, ki temeljijo na posameznikovem svobodnem odločanju in prostovoljstvu. Investicija v zdravje in izobrazbo, kombinirana z dobrim in kvalitetnim upravljanjem, je pripomogla k uveljavitvi vrednot maloštevilne družine, kar je lahko vzor indijskim državam in DVR, ki se spopadajo s težavami hitro rastočega prebivalstva.

4.2 DRŽAVE HINDUJSKEGA PASU (*angl. Hindu belt state*)

Raziskovalca učinkov populacijskih programov Lapham in Mauldin (*Internet 6*) ugotavljata štiri različne stopnje učinkov in sicer močne, zmerne, šibke in zelo šibke. Zelo šibke učinke populacijskih politik so beležile države hindujskega pasu. V omenjenih državah je populacijska kontrola popolnoma spodletela. Glede na podatek, da danes živi v teh državah kar 44 odstotkov celotnega indijskega prebivalstva oz. 450 milijonov prebivalcev, strokovnjaki napovedujejo, da se bo do leta 2016 njihovo število povečalo na 48 odstotkov. Stopnja rodnosti omenjenih držav naj bi ostala nad stopnjo nadomestnosti tja do leta 2025. Med njimi sta Bihar in Rajastan najbolj kritična, saj naj bi demografsko tranzicijo prešla do leta 2050, Madya Pradesh celo do leta 2060 (*Internet 50*). Demografski kazalci omenjenih držav kažejo, da se je letna stopnja rasti prebivalstva v državi Bihar povečala na 2,5 odstotka, v povprečju med državami hindujskega pasu znaša 2,3 odstotka. Povprečna stopnja rodnosti Rajastana

je 4,2, medtem ko ima Bihar 4,5 otroka na žensko v reprodukcijskem obdobju. Ljudje v državah hindujskega pasu živijo v povprečju 55 let. Več kot polovica deklic iz ruralnega področja v starosti 10-14 let je nepismenih. Delež deklic med 12. in 14. letom, ki nikoli niso obiskovale šole, znaša kar 50 odstotkov. V Rajastanu znaša ta delež kar 82 odstotkov. Pismenost žensk v državi Uttar Pradesh je le 43-odstotna. V Rajastanu je pismenih le 76,5 odstotkov moških in le 44,3 odstotkov žensk (*Internet 49*).

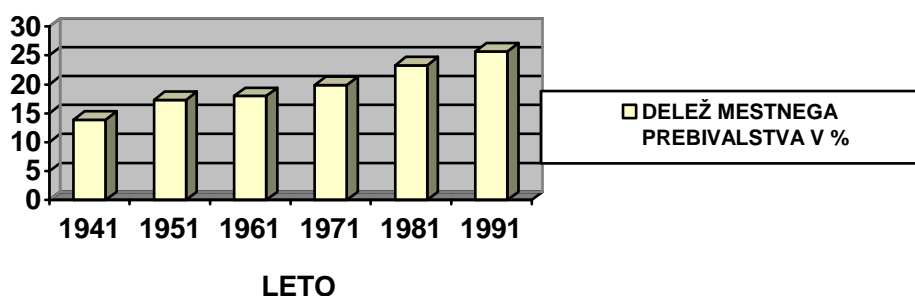
Slika 4.2: Zemljevid držav hindujskega pasu (Rajastan, Bihar, Madya Pradesh, Orissa)

Vir: <http://www.censusindia.net/maps/index.html> (12.02.2005)

K vzrokom za ne preveč rožnato demografsko stanje v državah hindujskega pasu lahko uvrstimo dejstvo, da prebivalstvo povečini živi na podeželju in se ukvarja s kmetijstvom. Pomoč v obliki informacij in medicinskih pripomočkov pogosto ne doseže odročnih krajev in vasi, zato indijske množice s podeželja ter gorski in otoški prebivalci³⁰ predstavljajo največji problem. Čeprav so bili problemi na vasi od nekdaj pereči, sta prav kolonizacija in uvajanje kmetijske proizvodnje za izvozne trge povzročila, da sta postala pomanjkanje hrane in podhranjenost problema najširših razsežnosti, "zato so številne družine morale poiskati zaposlitev drugje, kar se izraža v množičnem preseljevanju revnega kmečkega prebivalstva v mesta"³¹ (Jogan in drugi, 1986: 104).

Graf 4.2: Naraščajoči trendi urbanizacije v Indiji

Vir: <http://www.censusindia.net/maps/index.html>

³⁰ Indija je dežela z največjim številom plemen. V Indiji živi kar 70 milijonov puščavskih, gorskih in otoških prebivalcev, ki se delijo na 600 različnih plemen (*Internet 49*).

³¹ Urbanizacija poteka na specifičen način s pretirano rastjo posameznih mest, kar spremlja vse večja urbana revščina, nezaposlenost in širjenje barakarskih četrti. Mesta predstavljajo trgovska središča, ponujajo nove ekonomske možnosti in možnost boljšega zaslužka. Vendar je koncentracija ljudi v mestih tako velika, da je mnogi med njimi niti ne vzdržijo. Ljudje romajo v mesta kot v obljubljeno deželo, čeprav marsikdo od njih pride samo zato, da sestradan in onemogel na ulicah velikih mest za vedno zaspi. Leta 1965 je odstotek urbanega prebivalstva znašal 19 odstotkov in se do leta 2000 povečal na 28 odstotkov. Danes živi v indijskih mestih približno 400 milijonov prebivalcev (*Internet 12*).

Naslednji razlog lahko pripišemo dejstvu, da so se te države soočale z najmanjšo ekonomsko rastjo in podporo vlade, saj se tako tuje kot domače investicije pogosteje usmerjajo v bolj razvite predele države. Rast BDP per capita je ocenjena na 1,9 odstotka, medtem ko je povprečna rast BDP per capita Indije 3,8-odstotna. Vlada je do leta 1996 uradno izvajala prisilno populacijsko politiko oz. je uporabljala prednostni pristop zmanjševanja rojstev brez interesa za ljudi, ki ga ponekod izvaja še danes, saj kot smo videli v prejšnjem poglavju, vsebuje diskriminatorne načine omejevanja rasti prebivalstva tudi NPP 2000. V sklepnem dokumentu o populacijski kontroli (*angl. Population Control Bill*) (*Internet 30*) so zapisani različni nedemokratski ukrepi, ki so jih države hindujskega pasu uporabljale z namenom zmanjševanja stopnje rodnosti in rasti prebivalstva. Listina vsebuje različne prisilne ukrepe, ki so v nasprotju s potrebami žensk, potrebami podeželja in revnim prebivalstvom. Tako so v primeru tretjega otroka družine neupravičene do živilskih kart in možnosti izobrazbe za tretjega otroka. Družinam z več kot dvema otrokoma niso namenjeni programi blaginje, starši pogosto ne dobijo delovnega mesta ali se jim je prepovedano udeležiti na volitvah. Kot primer prisilne populacijske politike naj omenim še prakso izvajanje tovrstne politike v zvezni državi Uttar Pradesh, kjer v zameno za pridobitev dovolilnice za orožje sterilizirajo pet ljudi (*ibid*).

Kot smo videli v četrtem poglavju, so se posamezne indijske države posluževale različnih ukrepov za zmanjševanje rasti prebivalstva. Na kratko bi lahko ukrepe za izvajanje populacijske politike zveznih držav Kerala in Tamil Nadu ocenili kot uspešne, ukrepe držav hindujskega pasu pa kot neuspešne. Poleg vladnih ukrepov omejevanja rojstev pri državah hindujskega pasu, za katere je pomemben le cilj in ne sredstva za doseg cilja, imajo velik vpliv na neuspeh populacijskih programov še nizka ekonomska rast in slaba podpora vlade ter velik delež ruralnega prebivalstva, ki je še posebej podvrženo tradicionalnemu načinu vsakdanjega življenja. Ta se izraža v željah po moških potomcih, manjvrednosti žensk, revščini, nepismenosti ter trenjih med hindujci in muslimani, o čemer bo govorilo naslednje poglavje.

V. VZROKI ZA NEUSPEH POPULACIJSKIH POLITIK

Kot pravi Malačič (2003: 116), delujejo dejavniki rodnosti posredno preko neposrednih vzrokov in tako oblikujejo rodnost prebivalstva. Razdelimo jih lahko na biološke, ekonomske, družbene, kulturne, antropološke in psihološke. Kadar govorimo o družbenih dejavnikih, največkrat pomislimo na družbeno-ekonomski položaj posameznika, njegov poklic, izobrazbo in kvalificiranost, življenje v vaškem ali urbanem okolju, vlogo in pomen žensk v družbi, spremenjeno vlogo družine, lokalne skupnosti in celotne družbe. Kulturni dejavniki so najtesneje povezani z motivacijskimi vidiki reproduktivnega obnašanja. Najpogosteje se omenjajo religiozna in etnična pripadnost pa tudi družbene norme in vrednote. Ponekod so imeli ti dejavniki bistveno večji vpliv, kot ga imajo danes. Države so vse bolj sekularizirane³² in odstopajo od tradicionalnih vzorcev reprodukcije. V Indiji, kjer hinduizem ni proselitistična³³ religija, kjer hindujstva ne moreš nikomur vsiliti, temveč se kot hindujec lahko le rodiš, ima vera še danes pomemben vpliv na življenje posameznika in odločujoč vpliv na vzorce reprodukcije. Osrednji verski dejavnik je religija oz. verska determinanta rodnosti. Religija, kot je hinduizem, nasprotuje sistemu načrtovanja družine in ima pomemben vpliv na prebivalstvo, poroke, migracije, običaje in vsakodnevno življenje ter navade ljudi. Predvsem je za religijo nesprejemljiva uporaba kontracepcijskih sredstev. Pomembno je omeniti tudi indijsko vdanost v usodo. V Indiji ljudi bolj zanima posmrtno življenje kot pa življenje, ki ga živijo sedaj. Hammer (1987: 200) pravi, da "Indijci realnost, ki jo živijo danes, vidijo kot privid". Dejanja prejšnjega življenja določajo kvaliteto življenja, ki ga živijo sedaj in dejanja današnjega življenja bodo določala kvaliteto življenja po smrti. Kar jim je Bog dal, je njihova usoda. To pomeni pasivnost do tiste mere, da povzroča oviro za napredek, saj je želja po boljšem položaju odsotna (Štante 1980). O tem pričajo tudi hinduistične maksime: "bolje sedeti kot hoditi, ležati kot sedeti, spati kot bedeti in smrt je najboljša od vsega" (Štante 1980: 56).

K vzrokom za neuspeh indijskih populacijskih politik tako uvrščam verske, socialne, izobrazbene, gospodarske, politične in kulturne značilnosti Indije. Med socialne

³² Sekularizacija pomeni zmanjševanje ali izginjanje vpliva religioznih institucij.

³³ Proselitizem: dejavnost, katere cilj je spreobračanje v določeno vero oz. religijo (Smrke 2000: 73).

dejavnike prištevam položaj žensk, izobrazbo, zaposlovanje pa tudi pokojninsko stanje v državi. Indija namreč nima pokojninske oskrbe, zato otroci pomenijo edino zagotovilo za varnost in preživetje njihovih staršev v starosti. V ruralnih predelih veliko pomeni dodaten par rok za delo na poljih, medtem ko v mestih delujejo kot otroška delovna sila. Ženske se odločajo za večje število otrok tudi zaradi velike smrtnosti novorojenčkov in otrok.

H gospodarskim dejavnikom v neli družini prištevamo blaginjo ter BDP per capita, ceno vzgoje otrok pa tudi zaposlovanje žensk. Ugotovljeno je, da število otrok upada v družinah z večjim dohodkom ter da se prebivalstvo, predvsem nižji sloj, ki je ekonomsko ogroženo, hitreje množi, da je to pravzaprav način reagiranja ogroženih v brezhibni situaciji. Med vzrokom za večjo število otrok lahko uvrstimo tudi politično stanje oz. etnična nasprotja pripadnikov različnih verskih manjšin, kar bom natančneje predstavila v nadaljevanju.

5.1 HINDUIZEM

Pri tem poglavju nas zanima, ali lahko religiozna prepričanja ljudi odvrtaajo od odgovornosti, nasprotujejo populacijskim politikam ter vplivajo na vzorce reprodukcije? Religiozna prepričanja imajo lahko resen vpliv na število otrok v neki družini, kar pomeni, da je religija lahko resna ovira za zmanjšanje rodnosti v neki družbi. Profesor Walter J. Karplus (povzeto po Cohen 1996: 291) uvršča "verski fundamentalizem" poleg "nacionalizma" kot glavno oviro za upad stopnje rodnosti.

Hinduizem ima osrednjo vlogo v življenju 800 milijonov vernikov, saj posega na vsa področja njihovega življenja ter vsakdanjika ter posledično povzroča revščino, željo po moških potomcih, manjvrednost žensk pa tudi spore med dvema verskima skupnostima, hindujci in muslimani.

Hinduizem³⁴ oz. bramanizem je najstarejša med velikimi verskimi tradicijami. Nima ene same središčne osebe, kateri bi se pripisalo ustanoviteljstvo in ne ene same

³⁴ Beseda hinduizem je perzijsko-muslimanskega izvora. Z besedo Hindustan so perzijski muslimani označevali deželo okoli reke Ind, z besedo Hindu pa ljudstvo in kulturo tega območja. Hindujci so

središčne svete knjige ter povezujoče cerkvene organizacije. Temeljna značilnost hinduizma je raznolikost verovanj (obstaja več tisoč različnih bogov in božanstev) in izvajanj (nekateri hindujci molijo, drugi meditirajo, spet tretji žrtvujejo). Zato pravzaprav lahko govorimo o "grozdu" oz. šopu hinduizmov, ki so med seboj povezani s svetimi besedili Vedami³⁵ ter z nekaterimi skupnimi koncepti, kot sta verovanje v reinkarnacijo duše³⁶ ter prepričanje v višjo utemeljenost družbene delitve na razrede oz. kaste³⁷ (Smrke 2000: 72-73). Hinduizem bolj kot način mišljenja poudarja način življenja in delovanja. V Indiji besede za religijo dolgo časa niso poznali. Vera je tako povezana z življenjem, da posebna beseda zanjo ni bila potrebna. Hindujci so v tem smislu predvsem ljudstvo in šele nato pripadniki neke vere (*ibid.*).

5.1.1 Hinduizem in rojstvo

Sami hindujci močno poudarjajo pomen rojstva ter pomen družine, saj osnovno enoto v hinduizmu predstavlja ravno družina. Zato življenje posameznika na vsaki stopnji zaznamuje družinski obred. Indijske družine so revne, vendar za same Indijce najpomembnejše. Indijci živijo v velikih družinah, kjer je vsa lastnina skupna. Za njih ni pomembna lakota, temveč družina, ki si deli ponos, ljubezen in lakoto (Jung 1987: 23).

svojo religijo sicer imenovali sanatana dharma oz. notranje in večno učenje ali bramanizem. Brahma pomeni neosebno, brezspolno, absolutno bitje, ki se pojavlja v različnih in številnih vidikih in božanstvih (Smrke 2000: 72).

³⁵ Vede - 1028 himen oz. svetih besedil, ki so naslovljene na različne bogove.

³⁶ Duša se ponovno rojeva v različnih telesih, kar pa določa karma - zbrana moralna in duhovna vrednost vsega, kar je človek počel v preteklosti. Kdor se rodi, zagotovo umre in kdor umre, se spet rodi. Veriga reinkarnacij se imenuje samsara. Glavni cilj hinduizma pa je mokša oz. osvoboditev, ko se človekova duša ali atman zlije z absolutom oz. brahmo (Smrke 2000: 79-83).

³⁷ Obstaja domneva, da je kastni sistem nastal, ko so si Ariji podredili staroselce Dravide, ko so vdrli v dolino reke Ind. Sčasoma se je med njimi uveljavil družbeni sistem varn- barv ali kast. Bela varna - bramani (duhovščina), rdeča varna - kšatrije (uradniki, vojaki), rumena varna - vajiše (kmetje, trgovci), črna varna - šudre (obrniki). Znotraj njih obstajajo še številne podkaste. Kastni sistem je tako tog, da človek ne more zamenjati kaste, v kateri se je rodil. Obstaja še peta skupina ljudi, imenovani pariše oz. nedotakljivi, ki so povsem izključeni iz kastnega sistema in jih dolgo časa niso uvrščali med ljudi. Nedotakljivi naj bi bili versko nečisti (Smrke 2000: 77).

Tradicionalni hinduizem že stoletja uči hindujce, da je središče njihovega življenjskega interesa ter bistveni življenjski cilj ustvariti čim številčnejše potomstvo. Otroci pomenijo versko dolžnost vsakega hindujca, saj je otrok darilo boga in proizvod njihove karme³⁸.

Hinduizem časti otroke. V prejšnjih življenjih so bili otroci njihovi tesni prijatelji. Še več, ortodoksni hindujci ne sprejemajo niti ne odobravajo ljudi brez otrok. Obravnavajo jih kot nekaj zloveščega, kot nekaj sovražnega in neobetajočega. Ženske brez otrok se morajo soočiti z neodobravanjem in zaničevanjem. Prav tako tudi zakonski pari, nad katere se zgrnejo številni psihološki in socialni pritiski (*Internet 29*).

5.1.2 Hinduizem in splav

V Indiji, kjer religija uravnava in narekuje življenja posameznikov, je število otrok odvisno od boga in naj se ne bi omejevalo ali nadziralo. Bog daje in vzame. Narave ne more ustaviti nihče. Po besedah Morgana in Lawtona (1996: 13-14), hindujsko prebivalstvo nasprotuje populacijski politiki kot sredstvu za uravnavanje števila prebivalstva, saj je načrtovanje družine v nasprotju z verskimi vrednotami. Omejevanje števila rojstev ne utemeljuje uporabo nemoralnih sredstev, kot so splav, sterilizacija ali kontracepcija.

Za večino hindujskega prebivalstva sta tako splav kot kontracepcija nesprejemljiva. Ljudje iz urbanih predelov Indije se zadovoljujejo z manj otroki in mnogi uporabljajo kontracepcijska sredstva. Zaradi pretežno ruralnega prebivalstva družba v večini še vedno obravnava splav in kontracepcijo kot greh in kriminalno dejanje. Kljub temu, da so pravico do splava legalizirali že leta 1971, raziskave kažejo, da več kot 80 odstotkov indijskih žensk splav zavrača, kar 56 odstotkov pa jih meni, da je splav nečisto dejanje (*Internet 38*). Vmešavati se v človeško telo je v nasprotju z besedo

³⁸ Karma je človekova dejavnost oziroma etična »bilanca« njegove dejavnosti. Od karme je odvisna smer reinkarnacije/ transmigracije. Človek, ki si v življenju pridobi dobro karmo, se utelesi v višji obliki, npr. v višji kasti. Človek, ki si pridobi slabo karmo, pa nazaduje, npr. v živalsko obliko (Smrke 2000: 80).

bog. Sterilizacija pomeni vzeti življenje ter ubiti živo bitje. Nemalo je primerov, ko so ženske, ki želijo namerno splaviti, obravnavane kot prinašalke zla in nesreče.

5.2 BREZPRAVNI POLOŽAJ ŽENSK

"Rig Veda x. 85. 46 - Poročni blagoslov: Radodarna Indra (bog dežja, neviht in bojev), obdari nevesto s številnimi sinovi in bogatstvom. Daj ji deset sinov, njen mož naj bo enajsti" (Internet 28).

Pojmovanja o podrejenem in neenakopravnem položaju žensk ter mišljenje o tem, da so ženske manj vredne in manj sposobne kot moški in da je zato edino moralno, da se ženske družbeno uveljavijo le na področju gospodinjstva in družine, so bila sestavni del vsakdanje množične prakse in zavesti družb v preteklosti kot tudi danes (Jogan, 1986: 10). Zgodovinsko gledano so že filozofi svetovnega slovesa upravičevali podrejenost žensk. Tomaž Akvinski (*ibid.*) je razlagal, da je "ženska hitro rastoč plevel, nepopolno bitje, čigar telo se prej razvije, ker je manj vredno in ker se narava z njim ne ukvarja". Nadalje pravi, da se "ženska rodi, da ostane za vedno pod jarmom svojega gospoda in mojstra". Manjvrednost žensk so na različne načine obravnavale tudi različne kulture. "V židovski jutranji molitvi se moški zahvaljuje, da ni prišel na svet kot ženska, na Kitajskem se še sedaj dogaja, da umorijo deklice pri rojstvu" (*ibid.*). Nič drugače ni v Indiji.

Indija je duhovna dežela in hinduizem ena izmed najbolj tolerantnih religij na svetu. Vendar znotraj nje same najdemo neverjetna in nerazumljiva nasprotja. Ženska po eni strani uteleša boginjo z ustvarjalno močjo in energijo, kjer Indijec povečuje materinstvo, po drugi strani pa prezira žensko. Začne se že takoj pri rojstvu, ko marsikatero komaj rojeno deklico zadavijo ali zastrupijo. Znaki zaničevanja se pokažejo tudi v nežnejših letih, ko jo poročijo in izročijo daleč od doma (Tratnik 1999). Zgodovinsko gledano so bile ženske vedno postavljene ob rob. Indijska ženska je rojena zato, da postane žena in mati. Tu se nahaja njena identiteta, uporabnost, njen razlog, da živi. V otroštvu jo obravnavajo kot lastništvo in skrbnico v starosti njenih staršev. Ko se deklica poroči, postane lastnina njenega moža, ki naj bi zanjo skrbel. Ženska je moškemu kot mati sinu, torej tista, ki mu služi. Kot njegova žena naj bi

izpolnjevala štiri vloge. Bila naj bi njegova sužnja, svetovalka, mati in nazadnje njegova ljubica. V starosti živi v hiši svojega sina ali sinov. Živi zelo skromno in puščavsko življenje.

Vloga žensk je že vnaprej določena z etičnimi predpisi, ki so zapisani v Manujevem zakoniku, v katerem je tudi zapis ostalih kastnih dolžnosti in pravic. Manujev zakonik je sicer zelo grob do žensk in jih obravnava s prezirom in sumničavostjo. Tako Manujev zakonik določa (*člen 147*), da deklica, mlada ženska ali pa odrasla ne sme ničesar storiti samostojno niti v lastni hiši. Po členu 148 biti ženska v otroštvu podrejena očetu, v mladosti svojemu možu, v starosti pa sinovom. Ženska ne sme biti nikoli neodvisna (Langley 1994: 25). Moški ki natančno nadzira svojo ženo, ohranja čistost svojih potomcev, družine in zakona. V primeru, da se ženska upre dolžnostim do moža, 164. člen Manujevega zakonika pravi, da žensko doleti nemilost na tem svetu (Smrke 2000: 83). Večino zakonov v Indiji še vedno sklenejo starši, zato so dogovorjene poroke še vedno bolj pravilo kot izjema. Hindujski poročni zakon oz. Sarda zakon iz leta 1955 dovoljuje poroko fantom pri 21. letu in dekletom pri 18. letu. V mestih se je spodnja meja primerne starosti deklet za poroko dvignila na 19 let, medtem ko se na podeželju dekleta poročajo že pri 14. ali 15. letu. V zadnjem času se je starostna meja porok nekoliko dvignila. Leta 1993 se je povprečna starost dečkov, ki se poročijo, dvignila na 26,5 let, deklic pa na 24,5 let (*Internet 27*).

5.2.1 Sati

Beseda »sati« pomeni krepostna in pogumna ženska. Ženska ne izvrši »sati«, temveč to postane. Postane pogumna, ko se žrtvuje na goreči pogrebni grmadi svojega moža (Mark 2002: 24).

V bramanski patriarhiji ni imela ženska po smrti svojega moža nobene socialne varnosti. Vdove so predstavljale nevarnost za družbo, ki moškega lahko podajo v skušnjavo in nevarnost. Po običaju Sati se je žena umrlemu možu pridružila na grmadi. V preteklosti, ko je bila v navadi poligamija oz. mnogoženstvo, naj bi Sati storile vse vdove. Običaj Sati so prepovedali leta 1929 in danes velja za hudo kršitev osnovnih človekovih pravic (*Internet 28*). Kljub temu še danes obstaja nekaj zagovornikov tega običaja.

5.2.2 Želja po moškem potomcu

Želja po moških potomcih je kulturni ideal, ki ima globoke ekonomske korenine. Sinovi so pomembna delovna sila. V socialnem pomenu so edino zagotovilo za varno starost njihovih staršev in nadaljujejo družinsko ime. V finančnem pomenu predstavljajo dobiček in korist za družino. V spiritualnem pomenu pomagajo staršem v posmrtnem življenju, jih obvarujejo pekla, kamor naj bi ljudje brez moških potomcev po smrti šli. Kot pravi Tratnik (1999: 98), "družina brez moškega potomca je prekleta družina".

Kar 72 odstotkov ruralnega prebivalstva ima otroke toliko časa, dokler se ne rodi sin, najprej prvi, nato drugi. Delež žensk, ki si želi najmanj enega moškega potomca, znaša kar 85 odstotkov (*Internet 45*). Družina mora imeti dva sinova. Šele nato so ljudje pripravljeni uporabiti kontracepcijska sredstva ali se sterilizirati. Vendar je pogosto prepozno, saj imajo ponavadi ti ljudje že štiri ali več otrok. "V indijski družini sin pač mora biti" (Tratnik 1999: 98).

Ker je v hindujski družini vsekakor željeno moško potomstvo, nemalokrat obravnavajo rojstvo deklice kot nesrečo. Pogosto se ženska inferiornost kaže v pobijanju komaj rojenih deklic ali ženskih infanticidov, pa tudi v zanemarjanju otrok ženskega spola. S tem naj bi deklice rešili krutega in ponižujočega življenja, sebe pa zaščitili pred doto oz. poročnim darilom. Ubijanje ženskih novorojenčkov je pravzaprav že v tradiciji. Še posebej imajo ljudje jasne predsodke in odpor do deklic, ki ovekovečijo krog visoke rodnosti in nizkega dohodka. Sinovi nadaljujejo družinsko ime in tradicijo ter ne pomenijo stroška, kot to pomenijo deklice ter kasneje dote nevest. Hčerka pomeni nesrečo in preveliko finančno breme. Indijska obsedenost s sinovi ter vladna agresivna politika dveh otrok sta privedli do zmanjšanja števila ženskih rojstev, kar je povzročilo pomanjkanje žensk v večini indijskih držav ter porušenega številčnega ravnotežja med spoloma. Indija ima v povprečju 933 žensk na 1000 moških (*Internet 49*). Statistični podatki kažejo, da je od 3,5 milijona splavov kar 90 odstotkov tistih, ki želijo eliminirati ženske zarodke (*Internet 46*). V letu 1991 je razmerje med številom moškega in ženskega prebivalstva predstavljalo 930: 1036 v korist moških. Celo uradno priznано je, da je stopnja moškega rojstva za 2,2 odstotka višja od ženskega.

Aktivisti za človekove pravice in nevladne organizacije ocenjujejo, da naj bi v Indiji na leto izginilo 10 000 deklic (*ibid.*).

Tabela 5.2.2: Spolni koeficient indijskih držav, ki prikazuje število ženskega prebivalstva/ 1000 moških

Država	Spolni koeficient
India	933
Kerala	1058
Andhra Pradesh	978
Arunachal Pradesh	901
Assam	932
Bihar	921
Chandigarh	773
Orissa	972
Rajasthan	922
Uttarpradesh	898
Punjab	857
Madya Pradesh	920

Vir: prirejeno po Cenzus Indija 2001 (*Internet 49*)

5.3 NEPISMENOST IN NEIZOBRAŽENOST

Leta 1947 je stopnja pismenosti³⁹ znašala le 11 odstotkov, 1991 je bilo med 688 milijoni 10 in več let starega prebivalstva 52,2 odstotka pismenih, danes je pismenih 64,5 odstotkov Indijcev (Malačič, 2003: 35). Kljub napredku na področju izobraževanja in upadanja stopnje nepismenosti je ena od poglobitnejših težav tako v Indiji kot drugod po svetu v tem, da žensko izobraževanje precej zaostaja za moškim izobraževanjem. Na svetu je 960 milijonov prebivalcev nepismenih. Od tega je nepismenih kar dve tretjini žensk. 130 milijonov otrok ne obiskuje šol. Kar 70 odstotkov je otrok ženskega spola (*Internet 36*).

Po podatkih Popisa prebivalstva iz leta 2001 je bilo v Indiji pismenih 54 odstotkov žensk in 76 odstotkov moških, kjer prihaja do velikih razlik tudi med posameznimi indijskimi zveznimi državami, pa tudi znotraj njih samih, kar sem predstavila na primeru Kerale in držav hindujskega pasu. Težava je tudi v kvaliteti indijskega izobraževalnega sistema, saj pogosto en učitelj uči več kot 50 učencev, ponekod celo več kot 70. Polovica šol nima knjižnice. Predvsem je zaskrbljujoč podatek, da kar 32 milijonov šoloobveznih otrok ne obiskuje šole, saj je obisk šole velik strošek za revne družine. Delež deklic, ki ne obiskujejo šol, znaša kar 39 odstotkov, medtem ko je delež dečkov nekoliko manjši, 24 odstotkov. Po drugi strani obstajajo visoke stopnje prekinitve šolanja, saj do konca 5. razreda osnovne šole šolanje zapusti kar 37 odstotkov otrok (*Internet 33*). Odločitev o izobrazbi je tudi v socialno boljše preskrbljenih družinah skoraj vedno v prid moškim potomcem, medtem ko naj bi se deklice poročile, skrbele za moža in mu rodile otroke. Možnosti izobrazbe v revnih družinah so prav tako rezervirane za dečke. V tradicionalni hindujski družbi je poglobitna naloga deklic skrb za mlajše brate in sestre, kasneje njihove starše ter gospodinjska opravila. Pomanjkanje izobrazbe za deklice privede do nove generacije revnih. Deklicam in kasneje ženskam je onemogočena zaposlitev, nadzor nad nosečnostjo, kar povzroči večjo odvisnost od števila otrok v poznejših letih.

³⁷ Pismenost je definirana kot sposobnost napisati in z razumevanjem prebrati preprosto misel iz vsakdanjega življenja (*Internet 47*).

Nizek delež pismenih žensk je tudi glavni razlog za nizko uporabo kontracepcijskih sredstev. Osnovna izobrazba in povečanje pismenosti pri ženskah ter povečanje možnosti zaposlovanja bi veliko pripomoglo k večji uporabi kontracepcijskih sredstev ter posledično zmanjševanju števila rojstev. Investiciji v znanje in izobraževanje pomenita ne le upad smrtnosti pri otrocih, pač pa tudi upad stopnje rojstev.

5.4 ETNIČNA NASPROTJA MED HINDUJCI IN MUSLIMANI⁴⁰

Kot smo videli v prejšnjih poglavjih, imajo socialni, kulturni in ekonomski dejavniki pomemben in skorajda odločujoč vpliv na uspeh oz. neuspeh neke politike v državi. Prav tako lahko etnična nasprotja privedejo do neuspehov populacijskih politik, kjer želja po politični prevladi privede do implicitne nujnosti povečanja prebivalstva. Furedi (1997: 13) poudarja, da je konkurenca rodnosti povezana z močjo, v smislu nadvlade. Za doseg politične prevlade posamezne manjšine poudarjajo pomen večjega števila otrok. Tako Cohen (1996: 11) pravi, da indijski vojaški sistem temelji na prepričanju, da je Indija lahko najmočnejša vojaška velesila v tem delu Azije le z večjim številom prebivalstva.

V Indiji danes živi 83 odstotkov hindujcev in več kot 129 milijonov muslimanov oz. delež muslimanskega prebivalstva znaša 11 odstotkov (*Internet 38*). Ker je islam danes najhitreje rastoča se religija v Indiji pa tudi drugod po svetu in ker ima muslimanska družina na podeželju v povprečju kar 6 otrok, v mestih pa 4,4 otroka, obstaja strah, da bo število muslimanskega prebivalstva preraslo hindujsko prebivalstvo in tako povečalo svoj politični vpliv. Muslimanski in hindujski fundamentalisti strogo nasprotujejo populacijskim politikam. Po mnenju obeh pomeni politika načrtovanja družine "oslabite hindujce in povečajte moč muslimanov" in

⁴⁰ Etnična nasprotja med hindujci in muslimani na indijski podcelini izhajajo že iz 13. stoletja, ko so muslimani vdrl v Indijo in osvojili prostrana območja. Kasneje pride do napetosti in konfliktov predvsem ob osamosvojitvi Indije. Od Indije se ločita Zahodni in Vzhodni Pakistan, Indiji pa dodelijo zvezno državo Jammu Kašmir, kjer živi 77 odstotkov muslimanov. Danes so konflikti povezani predvsem s tem, da hočejo nekateri muslimani prekiniti indijsko vladavino nad zvezno državo Jammu-Kašmir in jo priključiti Pakistanu (Smrke 2000).

obratno. Obe verski skupnosti muslimanov in hindujcev tako poudarjata pomen velike stopnje rodnosti, kar je po njihovem mnenju bistveno za ohranjanje političnega vpliva.

Vendar pa Khan v svoji študiji "Ali islam nasprotuje politiki načrtovanja družin?" iz leta 1978 ugotavlja, da Koran ne nasprotuje in ne prepoveduje načrtovanja družine in metodam moderne kontracepcije. Kar Koran prepoveduje, sta splav in sterilizacija (*Internet 15*). Muslimani dovoljujejo nadzor nad rojstvi in kontrolo rojstev. Muslimanska doktrina prepoveduje le izvajanje splava, ko je ženska v drugi polovici nosečnosti (Cohen 1996: 291).

Sprejetje programov za načrtovanje družine in stopenj rodnosti je odvisno od socialno-ekonomskih dejavnikov. Glavni med njimi so dohodek, izobrazba, preživetje otrok in varnost v starostnem obdobju. Pogosto avtorji navajajo vzroke za večjo stopnjo rodnosti pri muslimanih, ker so ti prikrajšani na vseh področjih. Med njimi je veliko nepismenih in revnih. Manjšina muslimanske skupnosti ima slabši socialno-ekonomski status kot večinska hindujska skupnost. Povedano drugače, povprečni musliman Indije je revnejši in manj izobražen kot hindujec. Kar 53 odstotkov muslimanov je samo zaposlenih (*ibid.*). Prav tako so muslimani skoraj nezaposleni v javnem sektorju ali v vojski. Težava se nahaja tudi v slabšem položaju muslimanskih žensk in slabši izobrazbi, saj je islam izrazito moškosrediščna družba, kjer moški določa položaj žensk. K vzrokom za hitrejšo rast muslimanskega prebivalstva uvršča doktor Mohamed Rao (*Internet 15*) tudi dejstvo, da zakon Hindujcu dopušča, da ima le eno ženo, medtem ko ima lahko muslimanski moški več žena, kar posledično privede do večjega števila otrok.

Na koncu bi omenila še kraj dogodka Mednarodne konference o prebivalstvu in razvoju, ki se je zgodil v egiptovskem glavnem mestu Kairo. Kot pravi Cohen (1995: 78), so s tem muslimanske države dokazale, da se zavedajo resnosti ter težav, ki jih hitro rastoče prebivalstvo povzroča. Prihodnost bo pokazala skrb za resnost problema ter želje po medsebojnem sožitju vseh prebivalcev Indije.

S tem bi zaključila poglavje o vzrokih (po mojem mnenju poglavitnih) za neuspeh populacijskih politik. Predvsem je tu bistvenega pomena hinduizem, kot način življenja, ki narekuje vsakdanje življenje ljudi, ter revščina, zaradi katere se ljudje bolj

ukvarjajo z mislijo, kaj bodo jedli danes kot z razmišljanjem, koliko otrok bodo imeli. Še posebej ne zato, ker številni otroci pomenijo vir večjega zaslužka. Včasih tudi za ceno pohabljanja in rezanja udov komaj rojenih novorojenčkov. Ti naj bi bili zato bolj uspešni pri beračenju.

VI. SKLEPI IN PREDLOGI

Pričakovanja o zmanjšanju števila indijskega prebivalstva se niso uresničila. Čeprav so s številnimi, tako človeku prijaznimi kot prisilnimi ukrepi dosegli nekatere pozitivne dosežke na področju demografskih kazalcev, prebivalstvo kljub temu narašča. V tem delu bom predstavila področja, na katera mora biti Indija v prihodnosti še posebej pozorna.

Bistvenega pomena je *ruralno prebivalstvo*, ki je povečini nepismeno, popolnoma predano tradicionalnemu in verskemu načinu življenja, do katerega informacije sploh ne pridejo. Populacijske politike niso vsebovale konkretnih ukrepov, ki bi bili blizu predvsem revnim ljudem in ljudem s podeželja. Malo je bilo storjenega na področju zagotavljanja delovnih mest ali na področju pokojninskega varstva. Država mora uvesti sistem nacionalne in socialne varnosti, ki bo nadomestil vlogo otrok kot varnost za starost njihovih staršev.

Večina mednarodnih strokovnjakov se pridružuje dejstvu, da rešitev za eksplozijo prebivalstva v tretjem svetu ni v upočasnjevanju stopnje rasti prebivalstva, pač pa v ustanovitvi določene stopnje *blaginje oz. razvoja*, ki bi prispevala k nižji stopnji rasti prebivalstva. Po njihovem mnenju bi se morali programi načrtovanja družine osredotočiti na kvaliteto življenja prebivalcev in ne toliko na dosego demografskih ciljev. Kvaliteta življenja bi sama po sebi prispevala k povečani stopnji pismenosti, izboljšanju položaja žensk, zmanjšani stopnji smrtnosti in revščine. Država bi se morala osredotočiti na ustvarjanje pogojev, v katerih bi ljudje sami prostovoljno regulirali rodnost in se odločali za manjše število otrok (Cohen 1996: 11).

Naslednji bistveni element je *položaj žensk*. Z zdravstvenim in drugim izobraževanjem je potrebno odpravljati adolescentno rodnost pred 20. ali celo 18. letom starosti in rodnost po 35. letu starosti. Povečati je potrebno razmak med porodi, saj so ženske zaradi zaporednih porodov izčrpane, mnoge med njimi ne vzdržijo. Več kot 50 odstotkov deklic se poroči pred 18. letom starosti, kljub temu da je zakonsko določena meja 18 let (*Internet 50*).

Nadalje je potrebno spremeniti sistem tradicionalnih patriarhalnih vrednot o rojevanju, sklepanju zakonske zveze ter položaju moža in žene. V prvi vrsti bi se država morala zavzeti proti spolni neenakosti, dogovorjenim porokam ter ljudi prepričati o pomembnosti otrok ženskega spola. Poudarek bi moral biti predvsem na izobrazbi ženskega dela prebivalstva, saj so prav ženske najpomembnejši element pri načrtovanju družine. Zato bi investicija v izobraževanje žensk pomenila upad stopnje rodnosti, prav tako bi se zmanjšala stopnja umrljivosti dojenčkov. Izobrazbena komponenta programa naj bi tudi učinkovito širila sporočilo, da rojstvo otroka v mladih letih (pod 20) ogroža tako življenje otroka kot matere. Kasneje se ženska odloči za otroka, večje so njene možnosti za izobrazbo in dvig življenjskega standarda.

Poudariti velja tudi dejstvo, da so med indijskimi državami pa tudi znotraj njih samih tako velikanske razlike, da je potrebno natančno identificirati področja z visoko stopnjo rodnosti. Ni dovolj le podatek, da ima celotna indijska zvezna država Uttar Pradesh visoko stopnjo rodnosti. Potrebno je identificirati del države, ki je najbolj problematičen. Vsaka vas ali mesto naj bi pripravila svojo socialno-demografsko lestvico, ki bi preučila možnosti za doseg ravnovesja med številom prebivalcev, čisto vodo in obdelovalno površino. Večina programov se ne ukvarja z lokalnimi področji, kar pomeni, da nima večjega vpliva na vsakdanje življenje ljudi in zanemarja lokalne navade, običaje in način življenja prebivalcev.

VII. ZAKLJUČEK

Čeprav je Indiji v petdesetih letih uspelo izboljšati nekatere zdravstvene in socialne indikatorje ter zmanjšati stopnjo rasti prebivalstva na 1,6 odstotka, lahko na splošno rečemo, da še vedno obstajata dva ključna problema; to sta revščina in rast prebivalstva. Kljub temu populacijski programi niso bili popolna napaka, saj so konzervativne indijske množice pripravili do odprave zakoreninjenih tabujev o temah, kot je spolnost, do katerih sicer ne bi prišlo. Indijska družba podpira duhovno, idejno, filozofsko in versko svobodo, hkrati pa je skrajno nestrpna do kakršnihkoli socialnih sprememb. Kljub različnim aktivnostim vlade ter tako prostovoljnih kot prisilnih ukrepih zmanjševanja rojstev, indijska populacijska politika ni uspela spremeniti tradicionalnih reproduktivnih vrednot, ki se kažejo v želji po rojstvu dveh sinov na družino. Obstaja močna tradicionalna reproduktivna zavest, ki je nastajala tisočletja in se ne more v nekaj desetletjih prilagoditi spremenjenim demografskim, ekonomskim in družbenim razmeram, ki zahtevajo drugačno reproduktivno obnašanje.

K poglavitnemu razlogu za neuspeh populacijskih programov sem uvrstila hinduizem. Religiozna prepričanja večine prebivalstva niso združljiva s svobodo posameznika, da bi ta odločal o življenju in smrti ter tako pomembnih zadevah, kot je rojevanje otrok. To je po mnenju hindujcev v božjih rokah. Indijsko prebivalstvo je konzervativno in močno podrejeno verskim zakonom. Razpravljati o spolnosti, številu otrok in njihovi zasebnosti pomeni razburkati vrednote ljudi, še posebej v tradicionalni hinduistični družbi. Globoko zakoreninjene verske ideje nasprotujejo modernim metodam kontrole rojstev in načrtovanju družine. Pretirane verske vrednote vlečejo revne stran od realnosti in od njihovih vlog ter odgovornosti, da prispevajo k razvoju družbe in vsesplošni blaginji. Populacijska kontrola je namreč tuja, kar zadeva tradicionalni hinduizem. S tem potrjujem prvo hipotezo diplomske naloge, saj tradicionalni hinduizem že stoletja uči hindujce, da je središče njihovega življenjskega interesa ter bistveni življenjski cilj ustvariti čim številnejše potomstvo. Otroci pomenijo versko dolžnost vsakega hindujca, saj je otrok darilo boga in proizvod njihove karme. Hinduizem tvori svojevrstno kulturno okolje, zaradi katerega je Indijo mogoče ločiti od ostalega dela sveta, saj pri ljudeh povzroča pasivnost in popolno podrejanje

razmeram in okolju. Biti potrpežljiv in dobro delati v tem življenju pomeni napredovati in imeti boljše življenje v posmrtnem življenju (Štante 1980).

Želja po številnem potomstvu pa ne izhaja le iz verskih pobud. V družbi, kjer vsakemu potencialno preti lakota, kjer večina ljudi nima starostne pokojnine in jih mnogo živi v nenehni skrbi, kaj bodo jedli danes, kaj bo z njimi na stara leta, so številni otroci edina rešitev za lasten obstoj ter zagotovilo obstoja na stara leta. Če temu dodamo še veliko umrljivost otrok v Indiji, stremi vsak Indijec iz praktičnih razlogov za čim večjim številom potomcev, računajoč, da mu jih bo kljub veliki umrljivosti še vedno nekaj ostalo (Malačič 2003). Indijsko prebivalstvo narašča tudi zato, ker je Indija še vedno dežela vasi, kjer je večina prebivalstva revnega, neizobraženega, brez zaposlitve in dostopa do zdravstvenih zmogljivosti in kontracepcijskih sredstev. Na visoko rodnost vplivajo tudi etnična nasprotja med muslimani in hindujci s stališča politične prevlade muslimanske verske skupnosti na indijskem ozemlju.

Pereč problem ostaja tudi populacijski momentum. Strokovnjaki pravijo, da se bo pojav nadaljeval naslednjih trideset let. V tem času bo Indija počasi prešla v tretjo fazo demografske tranzicije, kjer sta tako stopnja smrtnosti kot rodnosti začeli padati. Do dejanskega upada števila prebivalstva bo zato prišlo šele čez določen čas, čez nekaj generacij. Kot rezultat populacijskega mementuma lahko Indija pričakuje znatno povečanje števila prebivalstva, kar bo pripeljala do tega, da bo verjetno Indija že v prvih desetletjih 21. stoletja država z največ prebivalci na našem planetu (Todaro 1989: 200-202).

Delovno vprašanje, ki sem si ga zastavila v drugi hipotezi, se je glasilo, ali je možno s sodelovanjem in človeku prijaznimi ukrepi, ki temeljijo na posameznikovem svobodnem odločanju in prostovoljstvu, doseči pozitivne rezultate na področju populacijskih politik? Ali lahko s kooperativnimi pristopi med državo in njenimi prebivalci dosežemo zmanjšanje rasti prebivalstva? Na zastavljeni vprašanji lahko odgovorim pritrdilno, saj nam primer dveh zveznih indijskih držav nazorno pokaže, da se s poudarkom na sodelovanju in človeku prijaznih politikah načrtovanja družine, z izobrazbo predvsem žensk ter kvalitetnimi zdravstvenimi zmogljivostmi lahko zmanjšata stopnji rodnosti in rasti prebivalstva. Malačič piše (2003: 298), da bi

morala vsaka populacijska politika spoštovati temeljne človekove pravice, ki so opredeljene v Ustanovni listini ZN ter v ustavah in drugih temeljnih pravnih aktih vseh demokratičnih držav ter ne bi smela uporabljati sredstev prisile za doseg svojih ciljev. Ko govorimo o človekovih pravicah in populacijski politiki, ne moremo mimo pravice do svobodnega odločanja o rojstvu otroka. Ta pravica postaja vse pomembnejša in vse bolj splošno sprejeta človekova pravica (*ibid.*). Izkušnje politik načrtovanja družin in rojstev so v petih desetletjih pokazale, da vsi prisilni pristopi sterilizacije in omejevanja ter kršenja človekovih pravic niso pripomogli k želenim rezultatom. Nasprotno, tiranija na dolgi rok ne deluje. Izobrazba, razvoj in skrb tako za otroka kot mater so najboljši način za uravnoteženje rasti prebivalstva. Zato je za Indijo odločilnega pomena, "da preneha z golim štetjem prebivalstva ter začne z investiranjem v prebivalstvo" (Gonsalves 2004: 4). Sodelovanje lahko privede do rezultatov, do katerih prisilne metode ne morejo pripeljati. Sprejemljivi in dolgoročno uspešni so le socialni in ekonomski programi, ki poudarjajo izobrazbo, zdravstveno oskrbo, izobrazbene priložnosti in trajno ekonomsko rast.

Diplomsko delo bom sklenila z mislijo, kaj pomeni biti Indijec? Kot pravi Štante (1980: 67), je "*Indijec človek, ki ima svetohlinski občutek, da pripada duhovnemu ljudstvu, ki je svetu dal dve pomembni verstvi, hinduizem in budizem in ki je še vedno bolj predano veri kot materialističen Zahod.*"

VIII. LITERATURA IN VIRI

8.1 Knjige

1. Androič, Sandra (2001) *Politika načrtovanja družine v okviru mednarodne skupnosti - Primer Kitajske*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
2. Bowker, John (2002) *The Cambridge illustrated history of Religions*. England: Cambridge University Press.
3. Bučar, Maja in Rojec, Matija (2001) *Odnosi Sever-Jug. Študijsko gradivo*. Ljubljana: FDV.
4. Bučar, Bojko, Šabič, Zlatko, Brglez, Milan (2000) *Navodila za pisanje seminarske naloge in diplomskega dela*. Ljubljana: FDV.
5. Byres, Terence (1998) *The Indian economy*. New Delhi: Oxford university press.
6. Joel E. Cohen (1995) *How many people can the earth support?* New York: W. W. Northon & Company.
7. ENCARTA (1998) "Population", *Microsoft® Encarta® 98 Encyclopedia*. © 1993-1997 Microsoft Corporation.
8. Fenn, K.Richard, ur. (2001) *The Blackwell companion to Sociology of religion*. Blackwell Publishing Ltd.
9. Frank, Furedi (1997) *Population & Development*. Blackwell Publishers Ltd. Polity Press.
10. Haler, Katja (1993) *Nauk stare Indije*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV
11. Jogan, Maca in drugi (1986) *Ženske in diskriminacija*. Ljubljana: Delavska enotnost.
12. Jung, Anees (1987) *Unveiling India: A womans journey*. India: Penguin Books.
13. Kalam, Abdul, Rajan, Sundara (2002) *INDIA 2020: A vision for the new millenium*. India: Penguin books.
14. Langley, Myrtle (1994) *Verstva sveta: Vodnik po verah, ki oblikujejo svet*. Oxford: Lion Publishing.

15. Malačič, Janez (2003) Demografija, teorija, analiza, metode in modeli. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
16. Morgan, Peggy and Lawton, Clive (1996) Ethical issues in six religious traditions. Edinburgh: University Press.
17. Mark, Brigita (2002) Vloga ženske v Hinduizmu. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
18. Raj, Hans (2003) Populations studies: *Fundamentals of demography with special reference to India*. India: Surjeet publications.
19. Singh, Sarina (2003) *India: Lonely Planet*. Publications Pty LTD.
20. Smrke, Marjan (2000) *Svetovne religije*. Ljubljana: FDV.
21. Smith, Huston (1996) *Svetovne religije*. Maribor: Založba Obzorja.
22. Štante, Milan (1980) *Indija, Mit in realnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
23. Tschetschetkina, Olga (1947) *Indien ohne Wunder*. Berlin: SWA-Verlag.
24. Todaro, P. Michael (1989) *Economic Development in the Third World*. New York: Longman Inc.
25. Vilfan Jože, Stanič Janez (in ostali) (1980) *Ljudstva sveta: Četrta knjiga: Indijska podcelina s Šri Lanko*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
26. Mehta, Gita (1997) *India, Snakes and ladders*. Great Britain: Minerva.

8.2 Članki

1. Gonsalves, Colin (2004) Two child norm. Supreme Court makes an inadvertent mistake. *The Indian Times*, str.13.
2. Slatenšek, Boštjan (2004) Videz, in to bleščeč: Silicijeva dolina v Indiji. Delo, Sobotna priloga, str. 18.
3. Tratnik, Ksenija (1999) Ženske v Indiji, Sin pač mora biti. *Viva*, str.98-100.
4. Tratnik, Ksenija (2000) Nekoč je bil Bombaj. *Svet in ljudje*, str.72-79.
5. Lamiš, Florjan (2004) Ko Microsoft cveti, podeželje hira na obroke. Nova indijska vlada išče rešitev za milijone, ki jim je lakota stalni sopotnik. *Dnevnik*, str.12.

8.3 Internet

1. United Nations Development Programme, Country Programme (2003 -2007)
<http://www.undp.org.in/ncpo.htm> (12.10.2004)
2. Indian Population Policy; Laws, Policies and Regulations
WWW.UNESCAP.ORG/pop/database/low-india/india1.htm (08.10.2004)
3. Has Indias population policy failed?
www.humanscapeindia.net/humanscape/hs1199/hs11999t.htm (8.10.2004)
4. Gesellschaftliche Strukturen
www.bpb.de/publikationen/Gesellschaftliche-strukturen.html (14.10.2003)
5. Indien Bevolkaerung
www.suedasien.net/laender/indien/bevoelkerung.htm (14.10.2004)
6. Analysis of Indias Population policy: An Experience of Five Decades
www.hsph.harvard.edu/organizations/healthnet/Sasia.html (08.10.2003)
7. Indias population policy skews gender balance
www.chinadaily.com.cn/star/2003/0821/fe22-2.html (08.10.2004)
8. South Asian Voice, India and a One -Child Policy
http://members.tripad.com/india_resource (29.07.2004)
9. Ali je Slovencev res premalo?
www.travel.over.net (29.07.2004)
10. Glaze on Amartya Sen on Coercive Population Control
<http://csf.colorado.edu/forums/ppn/98/0096.html> (02.08.2004)
11. Census says Indias population may overtake China by 2035
www.timesofindia.indiatimes.com/articleshow/776854.cms (02.08.2004)
12. A demografic Profile of India
www.prcdc.org/summaries/india/india.html (02.08.2004)
13. The World Bank Group
www.worldbank.org/external/CPProfile.asp?SelectedCountry= (12.8.2004)
14. (Population: Delusion and reality; Amartya Sen,1994)
www.uwmc.uwc.edu (02.08.2004)
15. The chimera of a Muslim Population Growth Rate
www.grhf.harvard.edu/Sasia/repro3/mohanrao.html (10.08.2004)
16. India, hindusim and religious rebellion
www.fsmitha.com/h1/ch05.htm (10.08.2004)

17. Hinduizem
<http://nikman.k2.net/religije/hinduizem.htm> (10.08.2004)
18. Hinduizem ali hindujstvo
<http://sl.wikipedia.org/wiki/Hinduizem> (10.08.2004)
19. UNFPA in India
http://www.unfpa.org.in/country_profile.htm (24.09.2004)
20. Preparing to address population challenges
<http://www.unfpa.org.in/detailnews.asp> (24.09.2004)
21. Hinduism, The worlds third largest religion
<http://www.religioustolerance.org/hinduism.htm> (11.10.2004)
22. Census of India 2001
http://www.censusindia.net/t_00_006.html (13.10.2004)
23. Definitions
<http://www.censusindia.net/definitions.html> (13.10.2004)
24. Hinduism is not a religion
<http://hindusim.about.com/library/weekly/aa090100.htm> (11.10.2004)
25. The Imperial origins of Dowry
<http://www.boloji.com/wfs7WFS159.HTM> (11.10.2004)
26. Child labour Act, 1986
<http://www.helplineaw.com/docs/main.php3?id=CHLB> (11.10.2004)
27. Hinduism and marriage
http://www.hinduwebsite.com/hinduism/h_marriage.htm (12.10.2004)
28. Hindusim and woman
http://www.hinduwebsite.com/hinduism/h_women.htm (12.10.2004)
29. Hinduism and children
http://www.hinduwebsite.com/hinduism/h_children.htm (12.10.2004)
30. The Population Problem -Exploding Myths
<http://www.boloji.comwfs/wfs052.htm> (12.10.2004)
31. Population policy: Authoritarianism versus cooperation
<http://ideas.repec.org/a/spr/jopoec/v10y1997ilp3-22.html> (02.08.2004)
32. Population; Why we should worry
http://news.bbc.co.uk/hi/english/special_report/1999/06.../379083 (26.01.2001)
33. India's people
<http://www.globalvolunteers.org/1main/india/indiapeople.htm> (08.10.2004)

34. Vpliv religije
http://nikman.k2.net/religije/vpliv_religije.htm (10.08.2004)
35. Hinduizem
<http://sl.wikipedia.org/wiki/Hinduizem> (10.08.2004)
36. Global statistics
<http://www.geohive.com> (17.10.2004)
37. Indias population to overtake China
<http://www.dawn.com/2004/07/2/int10.htm> (21.10.2004)
38. India Population Studies, research
http://www.indianchild.com/population_of_india.htm
39. Indias population Time Bomb, by Paul Kurtz
http://www.secularhumanism.org/librar/fi/kurtz_19_2.htm (21.10.2004)
40. Population and Family Planning Policy
<http://countrystudies.us/india/34.htm>
41. Vrhovno sodišče v Indiji zavrnilo spremembo zakona o sodomiji
http://www.drustvolegebitra.si/index.php?option=com_ =0(27.12.2004)
42. Nine billion people by 2050
<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/1194030.stm> (27.12.2004)
43. Not just a numbers game - A. R. Nanda
<http://www.india-seminar.com/2002/5117511%20a.r.%20nanda.htm>
(27.12.2004)
44. Prevention of Unwanted Births in India would result in Replacement Fertility
<http://www.agi-usa.org/pubs/journals/2710401.html> (27.12.2004)
45. Prevention of Unwanted Births in India
www.agi-usa.org/pubs/journals/2710401.html (28.12.2004)
46. Indias population set to overtake China
www.peopleandplanet.net/doc.php?id (3.1.2005)
47. Human Development Report 2001 (Health, Attainments & Demography)
<http://www.populationfirst.org/basics/NPP2000.html> (15.10.2004)
48. Program of Action of the UN
<http://www.un.org/popin/icpd/conference/offeng/poa.html> (13.10.2004)
49. Census of India 2001 (Basic Population Data -India, States and Union territories)
http://www.censusindia.net/t_00_006.html (13.10.2004)
50. NPP 2000 (Demographic profile)

<http://www.populationfirst.org/Basics/NPP2000.html> (15.10.2004)

51. Family Planning in Tamil Nadu

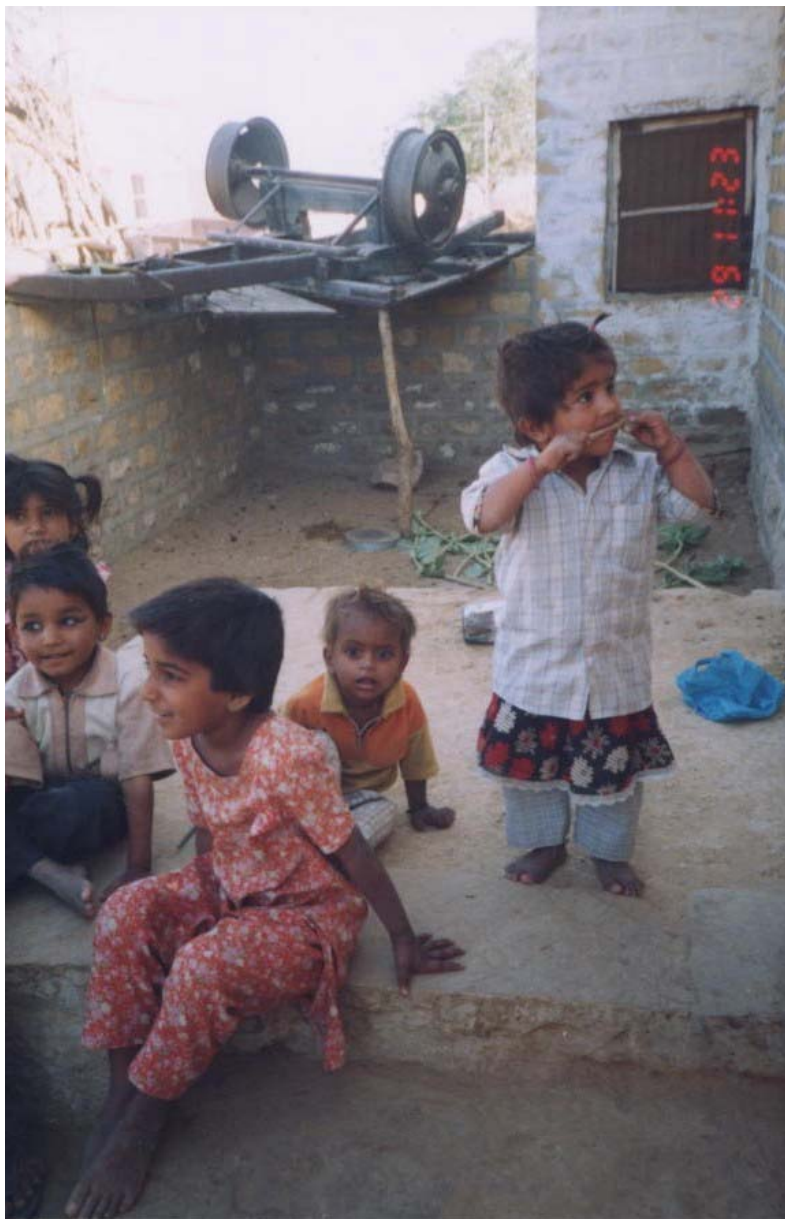
<http://www.hsph.harvard.edu/Organizations/healthnet/Sasia/suchana/0507/html>
(14.02.2005)

PRILOGA 1:

Vir: osebne fotografije, februar 2004

PRILOGA 2:

Vir: osebne fotografije, februar 2004

